

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 21 marca 2023 r.

Poz. 2409

UCHWAŁA NR LXIII/434/23 RADY POWIATU W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM

z dnia 28 lutego 2023 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1526) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) po zasięgnięciu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023 - 2026 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Powiatu w Piotrkowie
Trybunalskim

Bernard Matyszewski

Załącznik do uchwały Nr LXIII/434/23
Rady Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim
z dnia 28 lutego 2023 r.

**POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU PIOTRKOWSKIEGO
NA LATA 2023-2026**

Uzgodniono:

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi

pismo znak: WUOZ-PP.5120.8.2023.LL

z dnia 1 lutego 2023 roku

Opracowanie:

Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Wydział Aktywizacji Społecznej

tel 44 732 88 44

Piotrków Trybunalski, luty 2023

Zawartość**I. WSTĘP****II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.****III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.****IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.****V. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU PIOTRKOWSKIEGO.****VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE POWIATU PIOTRKOWSKIEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.****VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I KIERUNKI DZIAŁAŃ.****VII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026.****VIII. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026.****IX. PODSUMOWANIE.**

I. WSTĘP.

Przedmiotem Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026 (dalej zwany „Programem lub PPOnZ”) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Powiatu Piotrkowskiego. Definicję dziedzictwa kultury podał prof. Jan Pruszyński w monografii Dziedzictwo kultury Polski (2001) (...) zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej. Dziedzictwo kultury Polski, t. 1

Program Opieki nad Zabytkami to dokument o charakterze strategicznym. Program ten stanowi podstawę do wytyczenia zasadniczych kierunków działań i zadań, które z kolei mają na celu w szczególności przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, oraz w miarę możliwości do poprawy jego stanu.

Głównym celem opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026 jest odpowiednie kształtowanie sfery dziedzictwa kulturowego powiatu i eksponowanie wysokich walorów kulturowych, co przyczyni się do upowszechniania lokalnej kultury, zacieśniania więzi regionalnych, podtrzymywania tradycji regionalnych i podniesienia atrakcyjności turystycznej regionu.

Celem Programu jest również kształtowanie i wzrost świadomości oraz uwrażliwienie mieszkańców powiatu na kwestie związane z ochroną dóbr kultury oraz upowszechnienie wiedzy o zabytkach, co przyczyni się również do budowania lokalnej tożsamości, poprzez odwołanie do poczucia wspólnoty i wspólnego dziedzictwa.

Należy mieć na uwadze, że troska o zabytki ma również wymiar gospodarczy. Odpowiednie oznakowanie, wypromowanie i wykorzystanie lokalnych dóbr kultury może przyczynić się do rozwoju lokalnej gospodarki, jak również przyciągnąć turystów.

Niniejszy Program sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U z 2022 r. poz.840).

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podstawą prawną opracowania PPOnZ jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne programu opieki nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie opieki nad zabytkami to jedno z ustawowych zadań własnych samorządów wszystkich szczebli. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (zwana dalej “ustawą”) określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Zgodnie z art. 21 cytowanej ustawy podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy są ewidencje zabytków. Na podstawie art. 87 ust. 1 ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Program publikowany jest następnie w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które następnie przedstawia Radzie Powiatu.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ustawa określa kluczowe dla programu definicje:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa j.w.,
- zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa j.w.,
- zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,
- roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,
- badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich,
- badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
- badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka,
- otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również Wojewódzki Konserwator Zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni Wojewódzki Konserwator Zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicą niezgodnie z prawem.

Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa. Wpis na Listę jest formą ochrony zabytków funkcjonującą obok takich rozwiązań, jak np. wpis do rejestru zabytków czy uznanie za pomnik historii. Cechą szczególną Listy, poza podmiotem ją prowadzącym, jest to, że znajdują się na niej zabytki ruchome, o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Wpis zabytku ruchomego na Listę odbywa się w drodze decyzji wydawanej przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku.

Pomnik Historii. Zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Pomnik Historii jest ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczącego jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapką obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Parki kulturowe są swego rodzaju „obszarową formą ochrony zabytków” ponieważ, przedmiotem ochrony jest obszar mogący obejmować pewną grupę lub kompleks zabytków nieruchomych wraz z ich najbliższym otoczeniem, który to jako całość przedstawia sobą określoną cenną wartość historyczną czy też kulturową, wartą zachowania i szczególnej ochrony. Podstawą jego utworzenia jest uchwała Rady Gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zgodnie z art. 17 ustawy organ stanowiący ma prawo wprowadzić szereg ograniczeń na terenie parku.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Najważniejszym dokumentem gwarantującym ochronę dziedzictwa kulturowego jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., która wskazuje nie tylko konieczność strzeżenia dziedzictwa narodowego, ale również zapewnienia warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury.

Zgodnie z treścią art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Art.5. Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art.6. ust. 1 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Art.86. Konstytucji RP „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”. Nadto można stwierdzić, że o odpowiedzialności konstytucyjnej nie tylko Państwa, ale i każdego obywatela, za ochronę zabytków przypomina art. 82 Konstytucji RP, który wskazuje, że „Obowiązkiem obywatela polskiego (...) jest troska o dobro wspólne”. Dalsze dookreślenie konstytucyjnego obowiązku ochrony zabytków następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Głównym aktem prawnym, który reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 poz. 840). To ona nakłada wymóg sporządzenia na okres 4 lat odpowiednio wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zakres ochrony został uregulowany w art. 4 cytowanej ustawy, która stanowi, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy publiczne działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.5. ww. ustawy określa zakres opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art.18. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami a sporządzanie mpzp i innych dokumentów

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków (art. 21 ustawy). Oznacza to, że Program, winien uwzględniać obowiązujące w tym zakresie unormowania wynikające z art. 6:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2393)
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Kolejny akt prawny stanowiący o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami to ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1526).

Art.4. ust. 1, pkt 7 ustawy: „Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: (...) kultury i ochrony dóbr kultury”.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym w:

1. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. z poz. 503 z późn. zm.);
2. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
3. ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 2556 późn. zm.);
4. ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
5. ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);
6. ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
7. ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.);
8. ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

1. ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385.);
2. ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm).

Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 81);
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388) oraz związane z tym Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 731);
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);

8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56);

9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);

10. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Międzynarodowe dokumenty, które określają zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, to w szczególności:

1. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564);

2. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190);

3. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248);

4. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106);

5. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018);

6. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

7. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210);

8. Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98);

9. Europejska Konwencja Kulturalna, Paryż 1954;

10. Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005.

Podczas tworzenia PPOnZ wzięto pod uwagę strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalnoprawne w sferze ochrony zabytków.

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026 zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty odnoszące się do dziedzictwa kulturowego połączone są na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to m.in. strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, jak również określają cele państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty te to, w szczególności:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019 – 2022.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022 przyjęty został 13 sierpnia 2019 r. przez Radę Ministrów Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Organem odpowiedzialnym za koordynację, monitorowanie i ewaluację realizacji programu przez wszystkie zaangażowane w nią podmioty jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Osobą odpowiedzialną za koordynację i zarządzanie Programem jest Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Natomiast podmioty, które są odpowiedzialne za realizację Programu to: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków z obsługującymi ich urządami, dyrektorzy urzędów morskich z obsługującymi ich urządami, Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, Inne podmioty, angażowane do wykonania konkretnych zadań niezbędnych do realizacji Programu. Celem głównym Krajowego Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe, w ramach których wskazano kierunki działania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego:
 - 1.1. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
 - 1.2. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;
2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:
 - 2.1. merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
 - 2.2. podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;
3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:
 - 3.1. upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
 - 3.2. tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Wymienione cele zakładają również działania na poziomie lokalnym, m.in. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym, w ramach którego przewidziane zostały szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym czy też merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przyjęta została uchwałą Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., do której wprowadzono zmiany Ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 1378). W dokumencie wskazano wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju, wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny.

W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 w zakresie ochrony zabytków wskazano następujące cele polityki przestrzennej:

1. ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi;
2. wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
3. wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;

4. wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;

5. wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, po kolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030).

Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030 Rada Ministrów przyjęła Uchwałą nr 102 z dnia 17 września 2019 r. Celem głównym Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest efektywne wykorzystanie wewnętrznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Dookreśla on zatem II cel szczegółowy SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.

Cel główny polityki regionalnej do roku 2030 będzie realizowany w oparciu o trzy uzupełniające się cele szczegółowe:

1. Cel szczegółowy I: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;
2. Cel szczegółowy II: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;
3. Cel szczegółowy III: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.

Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 Rada Ministrów przyjęła Uchwałą nr 155 z dnia 27 października 2020 r. Głównym celem strategicznym Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- 1) zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;
- 2) wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;
- 3) zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjęto, że digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie zbiorów dziedzictwa kulturowego za pomocą Internetu należą do najważniejszych przedsięwzięć prowadzących do rozwoju kultury cyfrowej w Polsce. Szczególnie istotne dla tej koncepcji będzie podnoszenie kompetencji cyfrowych kadr instytucji kultury i archiwów, unowocześnianie usług wraz z wzmacnianiem ich zaplecza technologicznego oraz upowszechnianie rozwiązań cyfrowych wśród instytucji kultury zlokalizowanych poza obszarem działalności ośrodków wiodących. Strategia kładzie nacisk na promowanie nowych technologii takich, jak sztuczna inteligencja lub automatyzacja - możliwych do wykorzystania w sztuce i branżach kreatywnych. Podkreślana jest także potrzeba archiwizacji wybranej grupy stron internetowych jako rzetelnego źródła wiedzy i referencji. Ponadto, jako kluczową określono rolę archiwów państwowych w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną i przetwarzania informacji o potencjalnej wartości historycznej, co wynika z wykorzystywania systemów teleinformatycznych do świadczenia usług drogą elektroniczną w administracji publicznej.

Działania, które zostaną ukierunkowane na technologie cyfrowe w zakresie rozwoju potencjału kreatywnego społeczeństwa

- kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem zasobów dziedzictwa cyfrowego,
- modernizacja infrastruktury archiwów państwowych i zwiększenie ich dostępności dla instytucji publicznych,
- utworzenie regionalnych i ponadregionalnych pracowni digitalizacyjnych obsługujących beneficjentów z mniejszych miejscowości i województw,

- budowa sieci ośrodków rozwoju kompetencji medialnych i kreatywnych,
- zapewnienie jednego punktu dostępu do zbiorów polskich bibliotek oraz wyszukiwania treści w postaci cyfrowej.

Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Dokumentami mającymi wpływ na stworzenie PPOZ były również dokumenty opracowane na poziomie województwa. Analizie poddano zapisy i działania dotyczące dziedzictwa kulturowego odnoszące się w szczególności do obszaru Powiatu Piotrkowskiego i jego dziedzictwa kulturowego zawarte w: Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego, Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego, Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim, Programie Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim, Programie Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim, Wojewódzkim Planie Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych.

PPOZ 2023-2026 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki strategicznej powiatu.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023 (dalej zwany WPOZ) został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego w dniu 27 października 2020 r. Uchwałą nr XXI/352/20, (Dz. Urz. Woj. Łódz. z dnia 23.12.2020, poz. 7131). Celem strategicznym WPOZ jest zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej. WPOZ określi strategiczne cele, działania i zadania w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej w województwie. Jest to trzecia edycja opracowywania Programu, która uwzględnia uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze zmian w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także stanowi podsumowanie działań realizowanych w poprzednich latach. Głównym zagadnieniem WPOZ jest problematyka rewitalizacji unikatowych struktur zabytkowych, która w okresie nowej perspektywy finansowej została uznana za jedno z najważniejszych tematów związanych z atrakcyjnością krajobrazu kulturowego. WPOZ podtrzymał strategiczne cele, w zakresie dziedzictwa kulturowego ustalone w „Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019” uwzględniające ochronę obiektów i obszarów zabytkowych prowadzącą do: poprawy stanu oraz podniesienia rangi obiektów i obszarów zabytkowych, zachowania i eksponowania zabytków archeologicznych, eksponowania zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych; ochrony historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych poprzez rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi; świadome kształtowanie tożsamości regionalnej realizowane poprzez: edukację kulturową mieszkańców województwa, wzmocnienie różnorodności kulturowej.

Na cel strategiczny WPOZ składają się następujące 3 cele operacyjne wraz z wyznaczonymi kierunkami działań: „Atrakcyjność krajobrazu kulturowego”, „Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym” i „Tożsamość wielokulturowa regionu”.

Jednostki samorządów terytorialnych realizują ww. cele WPOZ m.in. poprzez:

- dofinansowanie projektów obywatelskich dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu,
- organizację konkursów ofert na realizację zadań publicznych Powiatu Piotrkowskiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
- organizację spotkań z podmiotami działającymi w sektorze kultury i turystyki w celu stworzenia warunków dla skutecznej kooperacji w zakresie komercjalizacji dziedzictwa kulturowego w ujęciu produktowym,
- publikacja map, broszur turystycznych, informatorów etc.;
- publikacja broszur i opracowań dotyczących potraw regionalnych,
- obejmowanie patronatem wydarzeń, konkursów, konferencji, festiwali o charakterze kulturalnym i promującym dziedzictwo kulturalne,
- organizowanie konkursów promujących produkty regionalne oraz dziedzictwo kulturalne regionu,

- organizowanie wydarzeń turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu jako atrakcje turystyczne.

WPOnZ na lata 2020-2023 na terenie Powiatu Piotrkowskiego wskazano obiekty i obszary reprezentatywne wraz z oceną stanu zachowania oraz rekomendowanymi działaniami do podjęcia w latach 2020-2023. Zgodnie z zapisami WPOnZ dziedzictwo kulturowe Powiatu Piotrkowskiego posiada walory ponadlokalne, stanowiąc strategiczne znaczenie w kształtowaniu systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Województwa Łódzkiego. W zakresie poprawy stanu obiektów i obszarów zabytkowych WPOnZ wskazuje na potrzebę rewaloryzacji, remontów i przeprowadzania prac konserwatorskich bieżących w obiektach priorytetowych, do których zakwalifikowano:

Miejscowość	Gmina	Obiekt
Bąkowa Góra	Ręczno	układ przestrzenno-krajobrazowy z zespołem kościoła parafialnego św. Trójcy
Lubień	Rozprza	układ przestrzenny
Moszczenica	Moszczenica	zespół przestrzenny - rezydencja Enderów z częścią produkcyjnomieszkalną XIX-XX ul. Piotrkowska 15
Majkowice	Ręczno	układ ruralistyczny z zamkiem
Srock	Moszczenica	układ przestrzenny
Skotniki	Aleksandrów	układ przestrzenny
Podklasztorze	Sulejów	zespół klasztorny cystersów
Witów	Sulejów	zespół klasztorny ponorbertański
Wolbórz	Wolbórz	układ urbanistyczny
Wolbórz	Wolbórz	zespół pałacowo-parkowy - pałac biskupów kujawskich
Wólka Skotnicka	Aleksandrów	układ ruralistyczny

WPOnZ w Powiecie Piotrkowskim wskazuje 5 stanowisk archeologicznych, które uznano za obszary zabytkowe i reprezentacyjne. Są to:

- Rozprza gm. Rozprza - Gród stołeczny kasztelański XI-XIV w.,
- Rokszyce gm. Wola Krzysztoporska - Tzw. grodzisko stożkowate XIII-XIV w.,
- Rękoraj gm. Moszczenica - Grodzisko X-XI w.,
- Majkowice gm. Ręczno - Tzw. grodzisko stożkowate XIII-XIV w. Drewniana siedziba rycerska Jelitczyków,
- Majkowice gm. Ręczno - Relikt zamku rycerskiego „Surdęga” XIV –XV w. murowana siedziba Jelitczyków.

Uznanie obszaru czy obiektu zabytkowego za reprezentatywny świadczy o tożsamości miejsca oraz jego znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego nie tylko powiatu czy województwa łódzkiego, ale i Polski.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą Uchwałą Nr XXXI/414/2 Sejmiku Województwa Łódzkiego w dniu 6 maja 2021 r. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego. W Startegii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego jest przedmiotem celu operacyjnego “Ochrona i kształtowanie krajobrazu”, który realizowany jest przez kierunek działania - Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego.

Strategia zakłada ochronę wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- 1) zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem pomników historii, zabytków reprezentatywnych, historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. przemysłowego, związanego z komunikacją, sakralnego, rezydencjalnego, filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego;
- 2) wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych;
- 3) zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe;
- 4) inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury (zgodnej z tradycją lokalną) wpisanej w kontekst krajobrazowy.

Powiatowy program wpisuje się w problematykę Strategii Wojewódzkiej poprzez umieszczenie działań związanych z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych. Ponadto omawiając istotne dokumenty Województwa Łódzkiego, które dotyczą Powiatu Piotrkowskiego nie sposób nie wspomnieć o Planie Ochrony Sulejowskiego Parku Krajobrazowego na okres obejmujący lata 2006-2026 ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Łódzkiego nr 29/2006 z dnia 3 listopada 2006 r. w sprawie ustanowienia Planu Ochrony Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Sulejowski Park Krajobrazowy powołano m. in. dla ochrony: krajobrazu kulturowego o unikatowych wartościach – Sulejów– Podklasztorze, historycznych układów przestrzennych, punktów i panoram widokowych, zachowanych charakterystycznych cech tradycyjnej architektury, lokalnych tradycji i elementów kultury niematerialnej.

Strategia Rozwoju Powiatu Piotrkowskiego na lata 2021-2030

Strategi Rozwoju Powiatu Piotrkowskiego na lata 2021-2030 przyjęta została przez Radę Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim Uchwałą nr XLV/314/21 z dnia 20 grudnia 2021 r. Strategia jako misję powiatu wskazuje zrównoważony rozwój mający na celu poprawę warunków życia mieszkańców i funkcjonowania przyjezdnych, oraz wzrost gospodarczy oparty na potencjale rolniczym, przedsiębiorczości i walorach turystycznych z uwzględnieniem poprawy stanu środowiska naturalnego.

Strategia jako cele strategiczne wskazuje:

1. Rozwój infrastruktury.
2. Poprawa jakości życia w Powiecie, w tym rozwój społeczny oraz podniesienie jakości usług publicznych.
3. Wykorzystanie i ochrona potencjałów Powiatu, w tym rozwój gospodarczy.

Strategia zakłada ochronę wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego poprzez realizację celu strategicznego „Wykorzystanie i ochrona potencjałów Powiatu, w tym rozwój gospodarczy” poprzez działania ujęte w celu operacyjnym „Rozwój oferty kulturalnej Powiatu:

- 1) włączanie mieszkańców w proces tworzenia oferty kulturalnej,
- 2) intensyfikację działań informacyjno - promocyjnych o ofercie kulturalnej Powiatu,
- 3) organizacja wydarzeń kulturalnych na terenie Powiatu, dostępnych zarówno na miejscu, jak i online,
- 4) promocja istniejących zabytków i obiektów muzealnych na terenie Powiatu – współpraca z miastem Piotrkowem Trybunalskim,

- 5) promowanie lokalnej sztuki i literatury – wystawy, druk książek, powieści lokalnych autorów – szczególnie o charakterze historycznym, opisujących kulturę i historię regionu,
- 6) organizacja powiatowego muzeum we współpracy z lokalnymi społecznościami – w formie filii przy lokalach domach ludowych, domach kultury czy bibliotekach – utworzenie spójnego systemu we współpracy z gminami Powiatu,
- 7) wzrost aktywności kulturalnej wiejskich świetlic oraz bibliotek,
- 8) rozwój lokalnych domów kultury.

V. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU PIOTRKOWSKIEGO.

CHARAKTERYSTYKA POWIATU

Powiat Piotrkowski jest jednym z 24 Powiatów w województwie łódzkim oraz jednym z 380 powiatów w Polsce. Jest to Powiat sprofilowany głównie rolniczo, jednak ze względu na atrakcyjne położenie rozwijają się tu również liczne centra logistyczne. Ze względu na zasoby wodne i leśne jest on również atrakcyjny pod względem turystycznym.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Powiat Piotrkowski położony jest w centralnej Polsce w Województwie Łódzkim. Usytuowany jest w południowo-wschodniej jego części, około 50 km na południe od Łodzi i 140 km na południowy zachód od Warszawy. Obejmuje 11 gmin, z czego 8 to gminy wiejskie, a 3 to gminy miejsko wiejskie. Powiat Piotrkowski graniczy z Powiatami: Bełchatowskim (od zachodu), Tomaszowskim (od północnego-wschodu), Łódzkim Wschodnim (od północy), Opoczyńskim (od wschodu) i Radomszczańskim (od południa).

W centrum regionu (i jednocześnie Powiatu) znajduje się niezależne miasto na prawach Powiatu – Piotrków Trybunalski. Jest to drugie co do wielkości miasto w województwie (ok. 67 km² i 73 tys. mieszkańców). Piotrków Trybunalski jest jednocześnie siedzibą władz Powiatu Piotrkowskiego.

Gminy Powiatu Piotrkowskiego:

- Rozprza (miejsko-wiejska),
- Sulejów (miejsko-wiejska),
- Wolbórz (miejsko-wiejska),
- Aleksandrów,
- Czarnocin,
- Gorzkowice,
- Grabica,
- Łęki Szlacheckie,
- Moszczenica,
- Ręczno,
- Wola Krzysztoporska.

Powiat położony jest w miejscu gdzie krzyżują się ważne krajowe i europejskie szlaki komunikacji drogowej i kolejowej:

- Autostrada A1: Gdańsk – Katowice,
- Droga ekspresowa S8: Warszawa – Wrocław,
- Droga krajowa DK12: Łęknica (DE) – Lublin - Dorohusk (UA) (planowana droga S12),
- Droga krajowa DK74: Piotrków – Kielce (planowana droga S74),
- Linia kolejowa nr 1: Warszawa – Katowice (odcinek dawnej kolei Warszawsko-Wiedeńskiej).

Najbliższe lotnisko komercyjne zlokalizowane jest w Łodzi, 49 km od Piotrkowa i jest to Port Lotniczy im. Władysława Reymonta „Lublinek”.

Pod względem położenia fizyczno - geograficznego Powiat Piotrkowski jest częścią Prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Nizin Środkowopolskich. Leży na obszarze makroregionów Nizin Południowo-mazowieckich oraz Wyżyny Przedborskiej. Swoimi granicami obejmuje fragmenty mezoregionów Doliny Sulejowskiej, Równiny Piotrkowskiej, Wysoczyzny Bełchatowskiej i Wzgórz Radomszczańskich.

Przez obszar Powiatu przepływa rzeka Pilica, na której utworzono zbiornik wodny – Zalew Sulejowski. Na terenie jednostki zlokalizowane są jeszcze 2 zalewy na mniejszych rzekach – Zalew Cieszanowicki i Zalew w Czarnocinie. W Powiecie zlokalizowane są znaczące zasoby terenów leśnych, co w połączeniu z terenami nadwodnymi stanowi istotny potencjał turystyczny Powiatu.

Powiat Piotrkowski położony jest na terenie typowo wyżynnym, w regionie przejściowym między Nizinami Środkowopolskimi a Wyżyną Małopolską. W przeważającej części zajmuje obszar równiny, sprzyjający uprawie roli i hodowli. Powiat charakteryzuje się wysokim, 24-procentowym poziomem lesistości.

WIELKOŚĆ POWIATU

Powiat Piotrkowski zajmuje powierzchnię 1 428,77 km², co stanowi 7,85% powierzchni województwa. Zajmuje głównie tereny rolne – z dwoma miastami w granicach Powiatu. Współczynnik urbanizacji wynosi 7,0%. Ogólna liczba mieszkańców w 2022 roku wynosiła 90 948 osób. W związku z tym gęstość zaludnienia jest niewielka i oscyluje w granicach tylko 64 os./km². Wartość ta jest o wiele niższa niż średnia dla województwa – 136 osób/km².

CHARAKTER POWIATU

Obecny Powiat Piotrkowski jako jednostka administracyjna powstał 1 stycznia 1999 roku, w wyniku zmiany podziału administracyjnego Polski i wprowadzenia trójstopniowej struktury jednostek terytorialnych kraju, zgodnych z reformą administracyjną z tamtego roku. Powiat powstał ze znaczącej części byłego województwa piotrkowskiego. Objął głównie tereny rolnicze i leśne okalające miasto Piotrków Trybunalski.

DZIEDZICTWO HISTORYCZNE, KULTUROWE I PRZYRODNICZE

Powiat Piotrkowski jest regionem o bogatej historii i atrakcyjnych zasobach przyrodniczych. Ze względu na swoją lokalizację rejon ten, położony na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych pełnił ważną rolę i prężnie się rozwijał. Dziedzictwo całego regionu ściśle wiąże się z dziedzictwem miasta Piotrkowa Trybunalskiego, które niewątpliwie również historycznie pełniło funkcję centralną w związku z czym kumuluje największe zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego. Zarówno historyczny układ przestrzenny miasta jak i architektura i uwarunkowania kulturowe stanowią cenne zasoby dziedzictwa dla Powiatu. Poza Piotrkowem Trybunalskim, w Powiecie znaleźć można również liczne przykłady dziedzictwa, szczególnie w miejscowościach, które pełniły ważną rolę jeszcze przed intensywnym rozwojem Piotrkowa (Rozprza, Wolbórz, Podklasztorze). W granicach powiatu istotne jest przede wszystkim dziedzictwo związane z kulturą wiejską, ludową oraz dziedzictwo przyrodnicze. Jeśli chodzi o zasoby historyczne i kulturowe, w powiecie zlokalizowane są liczne zabytki sakralne, historyczne układy osadnicze oraz przykłady architektury ludowej. Jeśli chodzi o zasoby kulturowe związane z folklorem, tutaj zdecydowanie w historii w większym stopniu odznaczyły się wpływy z rejonów sąsiednich – w tym np. okolic Opoczna czy Tomaszowa Mazowieckiego.

RYS HISTORYCZNY

Historycznie geneza Powiatu Piotrkowskiego łączy się z okresem XIV wieku, kiedy w wyniku zakończenia ustroju kasztelańskiego, w okresie krótkotrwałych rządów Przemysławów Czeskich, zapadły decyzje dotyczące adaptacji czeskiego systemu administracji, opartego o system sądowo-ziemski. System wprowadzony został przez króla Wacława II, rozwinięty pod rządami ostatnich Piastów. Jego podstawą stała się nowa jednostka terytorialna: ziemia, składająca się z maksymalnie trzech (zazwyczaj dwóch) Powiatów sądowych. Ziemię stanowił obszar pod jurysdykcją sądu książęcego, który nie posiadał swej stałej siedziby. Funkcjonował na zasadzie okresowego objazdu terytorium i przeprowadzaniu – w imieniu panującego – zgromadzeń sądowych na obszarze znaczących ośrodków (przeważnie miejskich). Ośrodki te stały się później siedzibami władz przyszłych Powiatów. Termin „Powiat” etymologicznie wywodzi się od „dnia wiecu”, jak określano dzień sprawowania władzy sądowniczej. W połowie XV wieku na terenie powiatu zaczął funkcjonować urzędnik, określany mianem starosty. Posiadał rozległą władzę administracyjno-sądową i delegację panującego do

sprawowania sądów nad mieszkańcami powiatu, którzy dopuścili się przestępstw, zagrażających spokojowi publicznemu. Do starosty należało również egzekwowanie wyroków sądowych oraz nadzór nad aparatem skarbowym. Ślady osadnictwa na terenie określonym współczesnymi granicami powiatu sięgają IX-X wieku, a największymi wówczas jednostkami administracyjnymi (opolami), były Wolbórz i Rozprza. Podobnie jak inne opola, do końca XII w. Wolbórz i Rozprza przekształciły się w kasztelanie, pełniące rolę jednostek administracji średniego szczebla. Dopiero później rolę najważniejszego ośrodka zaczął przejmować Piotrków, który jako osada pojawił się najprawdopodobniej w XII wieku i zaczął pełnić rolę osady targowej, usytuowanej na pograniczu kasztelanii rozpierskiej i wolborskiej. Z czasem dzięki dogodnemu położeniu na styku ważnych szlaków komunikacyjnych i handlowych na pograniczu Wielkopolski i Małopolski Piotrków poza znaczeniem ekonomicznym, stał się miejscem sądów książęcych i zjazdów rycerstwa. Z czasem zdominował pobliskie Wolbórz i Rozprzę, przejmując przynależne im funkcje administracyjne i sędownicze. Po wykształceniu powiatów, Piotrków stał się siedzibą nowej jednostki terytorialnej, obejmującej swą jurysdykcją dawne okręgi kasztelańskie: wolborski i rozpierski. Pierwsza historyczna wzmianka o Powiecie Piotrkowskim pochodzi z 1418 roku. Granice powiatu w czasach Władysława Jagiełły opierały się na północy o Czarnocin, na północnym-zachodzie o Tuszyn i Rzgów, pokrywając się na południowym wschodzie z współczesną granicą obecnego Powiatu Bełchatowskiego (bez Szczercowa). Podlegając niewielkim przeobrażeniom, powiat przetrwał do 1795 roku. Na przełomie XVIII i XIX wieku następowały kilkukrotne zmiany granic i przynależności państwowej. W wyniku ustaleń po Kongresie Wiedeńskim i utworzeniu Królestwa Polskiego, przywrócony został podział terytorialny z czasów Pierwszej Rzeczypospolitej, zachowujący istniejące ówczesne Powiaty - w tym Powiat Piotrkowski. Z niewielkimi korektami przetrwał on przez XIX wiek i większą część wieku XX. Współcześnie, w 1955 roku z zachodniej części Powiatu Piotrkowskiego wyodrębniono Powiat Bełchatowski. W latach 1975-1999, po zaprowadzeniu nowego podziału administracyjnego Polski, na obszarze powiatu funkcjonowało województwo Piotrkowskie. Powiat Piotrkowski przywrócono ponownie 1 stycznia 1999 roku.

Najcenniejsze zabytki architektury powiatu:

- Opactwo Cystersów w Sulejowie -Podklasztorzu - pozostaje najbardziej znanym i najcenniejszym zabytkiem Powiatu Piotrkowskiego. Oprócz kościoła cmentarnego w Inowłodzu i kolegiaty w Tumie pod Łęczycą, jest to najbardziej znany zabytek architektury romańskiej w środkowej Polsce. Opactwo zbudowano w latach 1177-1232. W zespole budowli najważniejszy jest kościół wzniesiony na planie krzyża, posiadający dwa portale usytuowane przy głównym wejściu oraz przy wejściu od dawnego krużganka klasztornego. Kompleksu budowli dopełniają fragmenty murów obronnych oraz budynki gospodarcze, w których współcześnie usytuowany został hotel (z restauracją, kawiarnią, sauną oraz krytą pływalnią) i muzeum poświęcone historii opactwa,
- Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu (obecnie siedziba Zespołu Szkół CKU) jest niewątpliwie najwspanialszym i najcenniejszym zabytkiem w gminie Wolbórz. Usytuowany w południowo - wschodniej części Wolborza na tzw. „Biskupiej Górze”. Jest to jedna z najokazalszych późnobarokowych rezydencji magnackich, wzniesiona w latach 1768-1773 jako miejsce letniej rezydencji biskupów kujawskich,
- Unikatowy układ urbanistyczny w Wolborzu z XIII wieku - którego najważniejszym elementem pozostaje gotycki kościół parafialny pw. Św. Mikołaja w Wolborzu, zbudowany prawdopodobnie w XV wieku, przebudowany po pożarze w 1549 r., a następnie w 1766 r.,
- Ruiny zamku Bąka - to pozostałości zamku rycerskiego z przełomu XIII i XIV wieku - niegdyś znanej siedziby rycerzy – rozbójników (gmina Ręczno),
- Dwór obronny w Majkowicach (gmina Ręczno) z I połowy XVI w. To ruiny renesansowej siedziby szlacheckiej z elementami architektury obronnej – układ ruralistyczny z zamkiem,
- Układ przestrzenno-krajobrazowy z zespołem Kościoła pw. Trójcy Przenajświętszej w Bąkowej Górze (gmina Ręczno) - wybudowany został w XV wieku. Murowany kościół w stylu barokowym, choć pierwotnie wybudowany w stylu gotyckim. Wewnątrz zobaczyć można dwie zabytkowe chrzcielnice z 1510 i 1616 r.,

- Pozostałości po-norbertańskiego budownictwa obronnego i sakralnego w Witowie (gmina Sulejów), wzniesionego około 1470 roku - wieża przykościelna stanowiła niegdyś basztę wjazdową, będąc najważniejszym elementem gotyckiego założenia obronnego Norbertanów. Z dawnego zespołu budowli sakralnych zachowały się do dzisiaj Kościół pw. św. Małgorzaty i św. Augustyna oraz jedno skrzydło klasztoru. Innym cennym zabytkiem Witowa jest Kościół Cmentarny pw. św. Marcina, wzniesiony na miejscu innej budowli, zniszczonej w czasie szwedzkiego potopu,
- Drewniany kościółek modrzewiowy pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Skotnikach (gmina Aleksandrów) z 1528 r. - wraz z drewnianą dzwonnica i starym cmentarzem,
- Ruiny zamku w Gorzkowicach z XVI w. - w stanie szczątkowym (nasyt ziemny),
- Kościół pw. Podwyższenia Świętego Krzyża w Moszczenicy - wybudowany w 1769 roku z fundacji referendarza wielkiego koronnego, marszałka izby poselskiej Sejmu Czteroletniego – Stanisława Małachowskiego,
- Zespół budynków kościoła parafialnego pw. św. Benedykta i Anny w Sroczku (gmina Moszczenica) - z 1764-1766 wraz z kaplicą pw. św. Mikołaja z 1627 r.,
- Zespół dworsko-parkowy w Moszczenicy z XIX wieku. Zespół przestrzenny – rezydencja Enderów z częścią produkcyjno – mieszkalną, na którą składa się murowany dwór wybudowany przez Karola Endera w II połowie XIX w. Stanowi on wraz z otaczającym parkiem zespół zabytkowy o dużych walorach architektoniczno – krajobrazowych, artystycznych i historycznych,
- Gorzelnia w Moszczenicy z I połowy XIX w.,
- Dwór myśliwski opatów sulejowskich w Dębowej Górze - (gmina Aleksandrów) wzniesiony w połowie XVIII w.,
- Szczątki zespołu dworsko-parkowego w Grabinej Woli (gmina Czarnocin) - murowany spichlerz, pochodzący z początku XIX wieku,
- Zespół dworsko-parkowy w Szynczycach (gmina Czarnocin) z 1872 r.,
- Kościół pw. Piotra i Pawła wraz z kostnicą i budynkiem gospodarczym z końca XIX wieku w Dąbrowie nad Czarną (gmina Aleksandrów),
- Kościół pw. Świętej Rozalii w Dąbrówce (gm. Aleksandrów) - zbudowany z piaskowca XIX w.,
- Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Czarnocinie z końca XIX w.,
- Drewniany młyn wodny z XX wieku na rzece Czarnej w Dąbrowie nad Czarną (gmina Aleksandrów).

Obszar Powiatu Piotrkowskiego był miejscem licznych walk narodowowyzwoleńczych w XIX i XX wieku. Z tego względu w granicach powiatu zlokalizowane są liczne miejsca pamięci narodowej. Na szczególną uwagę zasługują:

- Mogiła zbiorowa powstańców styczniowych z 1863 r. na cmentarzu rzymskokatolickim w Bąkowej Górze (gmina Ręczno) oraz w miejscowości Rożenek (gmina Aleksandrów),
- Mogiły zbiorowe żołnierzy poległych podczas I wojny światowej: kwatera wojenna na cmentarzu rzymskokatolickim w Sroczku (gmina Moszczenica); na cmentarzu rzymskokatolickim w Skotnikach (gmina Aleksandrów) i w Rozprzy; cmentarz wojenny w Kiełczówce (gmina Moszczenica) i w Borowej (gmina Wola Krzysztoporska); grób legionisty Mikołaja Chytręgo na cmentarzu rzymskokatolickim w Rozprzy,
- Mogiły zbiorowe żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. i groby nieznanego żołnierza m.in. na cmentarzach w Czarnocinie, Gomulinie (gmina Wola Krzysztoporska), Woli Kamockiej (gmina Grabica), Moszczenicy, Sroczku (gmina Moszczenica), Rozprzy, Wolborzu, kwatery wojenne w Sulejowie i Witowie (gmina Sulejów), cmentarz wojenny w Milejowie (gmina Rozprza) i w Borowej (gmina Wola Krzysztoporska),
- Mogiły zbiorowe żołnierzy Armii Krajowej m.in. na cmentarzu rzymskokatolickim w Czarnocinie, Bęczkowicach (gmina Łęki Szlacheckie) i w Rozprzy,

- Obelisk ku czci partyzantów walczących pod Diabłą Górą (gmina Aleksandrów),
- Pomnik pamięci pomordowanych przez hitlerowców w czasie Krwawej Niedzieli (24.10.1943 r.) w Tarasce (gmina Aleksandrów),
- Mogiły zbiorowe ofiar terroru okupanta niemieckiego usytuowane są m.in. na cmentarzu rzymskokatolickim w Będzynie (gmina Ręczno), Dąbrowie nad Czarną (gmina Aleksandrów), Bęczkowicach (gmina Łęki Szlacheckie) i Wolborzu,
- Obelisk pamiątkowy w Kawęczynie (gmina Aleksandrów), stojący w miejscu, gdzie 13.06.1943 r. oddział partyzancki „Trojan” rozbił pacyfikacyjną kolumnę samochodów niemieckich, udaremniając przeprowadzenie dalszych represji wymierzonych w ludność cywilną,
- Mogiły z czasów II wojny światowej, m.in. Grób żołnierza AK Tadeusza Niebieszańskiego na cmentarzu rzymskokatolickim w Bęczkowicach (gmina Łęki Szlacheckie); Grób żołnierzy AK Kazimierza Gębarowskiego, Bolesława Kacprzyka i Stanisława Lenarczyka oraz grób ułana Franciszka Rózgi na cmentarzu rzymskokatolickim w Lubieniu (gmina Rozprza),
- Obelisk upamiętniający akcję Szarych Szeregów, która polegała na wysadzeniu mostu na rzece Wolbórze (gmina Czarnocin) (akcja ta została opisana przez Aleksandra Kamińskiego w książce „Kamienie na szaniec”),
- Mogiła zbiorowa żołnierzy Konspiracyjnego Wojska Polskiego z 1946 r. na cmentarzu rzymskokatolickim w Bąkowej Górze (gmina Ręczno).

GMINY POWIATU PIOTRKOWSKIEGO WRAZ Z CHARAKTERYSTYKĄ ICH DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Gmina Rozprza

Pierwsze wzmianki o miejscowości Rozprza pochodzą z 1065 r. Jednak ślady osady odkrytej w Rozprzy pochodzą z IX/X w. Nazwa Rozprza najprawdopodobniej oznacza miejsce, gdzie odbywały się rozprawy sądowe. Na obszarze Rozprzy jako kasztelanii istniało szereg osad, których ludność trudniła się m. in. rolnictwem, hodowlą bydła, wytopem żelaza, bartnictwem. Do rozwoju Rozprzy w okresie wczesnego średniowiecza przyczyniły się ważne szlaki handlowe przebiegające z Gdańska przez Kraków na Węgry i z Rusi na Sieradz, Kalisz na zachód. Rozprza miała wielu właścicieli m. in. w 1247 r. została siłą zagarnięta przez Kazimierza swemu młodszemu bratu Ziemomysłowi, w 1263 r. znalazła się w rękach księcia sieradzkiego Leszka Czarnego, a w latach 1327-1339 należała do Przemysława. W 1344 r. Kazimierz Wielki ustanowił w Rozprzy celną komorę królewską. Rozkwit Rozprzy to okres panowania Jagiellonów. Ciekawostką jest odkrycie przez prof. M. Gumowskiego, że Rozprza używała równocześnie dwóch herbów miejskich, a co za tym idzie, że była w tym czasie miastem podwójnym. Miasta nosiły tę samą nazwę, ale posiadały osobne urzędy miejskie i miały różnych właścicieli. Jedno było własnością panującego, zaś drugie było własnością szlachecką. Upadek Rozprzy w latach 1655-1660 spowodowały wojny szwedzkie, wojna północna w latach 1700-1717 i walki konfederatów barskich. W czasie I wojny światowej była bazą organizacyjną 4 i 5 pułku legionów. W okresie II wojny światowej Rozprza była reductą obronną pozycji Prudki. Została wyzwolona 19 stycznia 1945 r. przez oddziały armii radzieckiej. Prawa miejskie Rozprza straciła w 1870 r. na mocy dekretu władz carskich. W dniu 1 stycznia 2023 r. Rozprza odzyskała prawa miejskie.¹⁾

Do najciekawszych atrakcji gminy należą m. in.:

- Kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny w Lubieniu - wzniesiony w XX-leciu międzywojennym,
- Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Mierzynie,
- Kościół parafialny w Milejowie pw. opieki św. Józefa, św. Marii Magdaleny i opieki Aniołów Stróżów,
- Pałac w Niechcicach - wzniesiony w 1872 r. przez Adolfa Krugera,
- Kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Rozprzy - zbudowany w XVIII w. pełni rolę lokalnego sanktuarium maryjnego,
- Spichlerz we wsi Wroników.

¹⁾ Źródło: www.rozprza.pl

Kościół parafialny w Milejowie, Fot . Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Sulejów

Pierwsza historyczna wzmianka, w źródłach pisanych, o Sulejowie pochodzi z 1145 r. W 1176 r. Kazimierz Sprawiedliwy zaprosił do Sulejowa Zakon Cystersów. Opactwo Cystersów zostało założone w miejscu, które obecnie nazywa się Podklasztorze. Kazimierz Sprawiedliwy przekazał na rzecz zgromadzeniu okoliczne wsie i miasteczka, w tym również Sulejów. Rozwój Sulejowa związany jest nierozdzielnie z Opactwem Cystersów. połowie XIII w. miasto uzyskało prawa miejskie, które zostały potwierdzone w 1308 r. przez Władysława Łokietka. dniami 20-23 czerwca 1318 r. na terenie miasta odbył się wiec, na którym przyjęto warunki papieskie i uchwalono wznowienie Królestwa Polskiego, wystosowano również prośbę o wyrażenie zgody na koronację Władysława Łokietka do papieża Jana XXII. Upadek Sulejowa spowodowały zniszczenia w czasie potopu szwedzkiego. W 1819 r. zlikwidowany został klasztor cysterski. Prawa miejskie Sulejów stracił w 1870 r. by odzyskać je ponownie w 1927 r. W latach 1870-1927 miasto włączone było do zbiorowej gminy wiejskiej Łęczno, a od 1912 r. stanowiło osobną gminę. 4 września 1939 r. Sulejów został zbombardowany przez niemiecką Luftwaffe. W wyniku działań wojennych II wojny światowej miasto zostało zniszczone w 80%. Po wojnie miasto zostało odbudowane. Cystersi do klasztoru wrócili w 1986 r. ²⁾

Do najciekawszymi zabytków miasta i gminy Sulejów należą m. in.:

- Zespół klasztorny Opactwa Cystersów w Sulejowie na Podklasztorzu z I połowy XIII wieku z romańskim kościołem pw. św. Tomasza Kantuaryjskiego z kapitułarzem, część murów obronnych oraz szereg budynków gospodarczych, w których znajduje się hotel i muzeum poświęcone historii opactwa,
- Neogotycki kościół św. Floriana - zbudowany w 1903 r.
- Kaplica pw. Najświętszej Marii Panny w Sulejowie - ufundowana przez rodzinę Ligęzków w 1644 r.,
- Pozostałości dawnego opactwa Norbertanów - założonego w 1179 r. w Witowie z barokowym kościołem pw. św. Małgorzaty i św. Augustyna oraz zabytkową wieżą bramną z XV w. Ołtarz główny kościoła pochodzi z 1747 r. Znajduje się na nim, uznawany za cudowny, obraz Zwiastowania Matki Bożej,
- Drewniany kościółek św. Marcina na cmentarzu w Witowie,

Warto również zobaczyć Sulejowski Park Krajobrazowy, Leśny Ośrodek Edukacji i Rehabilitacji Zwierząt w Kole.

²⁾ <https://www.sulejow.pl/asp/start,0>

Opactwo cystersów, Fot. Łukasz Wójcikowski

Gmina Wolbórz

Wolbórz to jedna z najstarszych miejscowości w Polsce. Pierwsza wzmianka o Wolborzu pojawiła się w fałszywej kopii mogileńskiego antydatowanego na 1065 r. W XI w. Wolbórz był centrum opola, a następnie został przekształcony w kasztelanię wchodzącą w skład prowincji łęczyckiej. W latach 1123–1125 Wolbórz był drugą stolicą biskupstwa kujawskiego, a następnie został miastem rezydencjonalnym biskupów włocławskich. Prawa miejskie Wolbórz otrzymał w 1273 r. z nadania Leszka Czarnego. Miasto miało komorę celną i własne władze samorządowe. Rozwijał się handel, rzemiosło i oświata. W Wolborzu została utworzona filia Akademii Krakowskiej (obecnie Uniwersytet Jagielloński). W filii pracowało siedmiu profesorów. Miała prawo nadawania stopni naukowych bakałarza filozofii i nauk wyzwolonych. XV i XVI wiek to głównie gospodarczy rozwój Wolborza. W tamtym okresie miasto posiadało 6 młynów, około 100 warsztatów sukienniczych, liczne warsztaty piwowarskie, rozwijały się również inne cechy, zbudowano 6 młynów. W 1521 r. Wolbórz posiadał 5 kościołów: kościół Farny św. Mikołaja (budowa ukończona w 1148 r.), kościół św. Krzyża, kościół szpitalny św. Leonarda nad Wolbórką (szpital istniał w mieście od 1446 r.), kościoły św. Trójcy i św. Ducha (przy obu istniały szpitale). W późniejszym okresie wybudowano jeszcze kościół św. Anny. Wszystkie świątynie, oprócz kościoła farnego, były małe i drewniane - niektóre dokumenty określają je jako kaplice. W 1538 r. kościół św. Mikołaja stał się prepozyturą, a w 1544 r. kolegiatą. W 1819 r. rząd carski odebrał świątyni św. Mikołaja tytuł kolegiaty, który odzyskała dopiero w 2008 r. Wiek XVI i XVII to okres świetności miasta. Liczni dygnitarze państwowi i kościelni gościli na zamku wolborskim jadąc na sejm do Piotrkowa. W 1503 r. w Wolborzu urodził się Andrzej Frycz Modrzewski, wybitny pisarz okresu renesansu i sekretarz króla Zygmunta Augusta (w latach 1547-1553). W latach 1553-1567 pełnił on w Wolborzu urząd wójta. Modrzewski zmarł na zarazę jesienią 1572 r., pochowany został w odległej o kilkanaście kilometrów wsi Małecz. Wolbórz po II rozbiore Polski pozostawał aż do 1807 r. w granicach Królestwa Pruskiego. Od 1807 r. był w granicach Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. w granicach Królestwa Kongresowego. W styczniu 1870 r. Wolbórz stracił prawa miejskie. W dniu 1 stycznia 2011 r., po 141 latach, Wolbórz odzyskał prawa miejskie.³⁾

Cennymi obiektami architektonicznymi miasta i gminy Wolbórz są m. in.:

³⁾ Źródło: www.wolborz.ugm.pl

- Kościół św. Mikołaja w Wolborzu,
- Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu,
- Elewacja północno-wschodnia pałacu w Wolborzu,
- Oficyna południowo-wschodnia pałacu w Wolborzu,
- Kaplica św. Rocha w Wolborzu,
- zabytkowa kamieniczka w Wolborzu,
- Płyta herbowa z zamku w Wolborzu,
- Kapliczka Czarnieckiego w Wolborzu,
- Kaplica cmentarna św. Anny,
- Zespół pałacowo-parkowy w Bogusławicach,
- Dwór w Lubiatowie,
- Kapliczka św. Nepomucena w Goleszach,
- Pomniki we wsi Polichno.

Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu obecnie siedziba Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Ustawicznego im. A. F. Modrzewskiego w Wolborzu, Fot. Magdalena Gątkowska

Gmina Aleksandrów

Aleksandrów to gmina wiejska położona w południowo-wschodniej części Powiatu Piotrkowskiego. Przez teren gminy przepływają rzeki Pilica i Czarna. Korzystne położenie w dorzeczu Pilicy i Czarnej, jak również duże kompleksy leśne i warunki klimatyczne sprzyjają rozwojowi turystyki.

Warte zobaczenia na terenie gminy są m. in.:

- Kościół pw. Piotra i Pawła wraz z kostnicą i budynkiem gospodarczym w Dąbrowie nad Czarną - kościół został wybudowany z kamienia w latach 1890-1899,
- Kościół pw. Świętej Rozalii w Dąbrowce - zbudowany z piaskowca w XIX w.,
- Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Skotnikach - wzniesiony w 1528 r.,
- Dwór myśliwski opatów sulejowskich w Dębowej Górze - wzniesiony w połowie XVIII w.,
- Dwór Mikołaja Spinka - powstał około 1531 r. z inicjatywy możnego właściciela dóbr Skotnickich, Mikołaja Spinka,
- Autorska Galeria Sztuki „Nad Czarną i Pilicą” oraz skansen w Tarasce. Należą one do artysty Zdzisława Wojciecha Słomki. W stuletniej chacie, budynku gospodarczym i ogrodzie prezentowane są jego prace,

- Pomnik poświęcony Patriotom Polskim pomordowanym podczas pacyfikacji 13.08-24.10.1943 r. koło mostu przy rzece Czarnej w Dąbrowie nad Czarną,
- Obelisk ku czci partyzantów walczących pod Diablą Górą – obecnie odbywają się tu msze polowe kombatantów,
- Pomnik pamięci pomordowanym i pacyfikowanym przez hitlerowców w czasie Krwawej Niedzieli 24.10.1943 r. w Tarasce,
- Obelisk pamiątkowy w Kawęczynie, który stoi w miejscu, gdzie 13.06.1943 r. oddział partyzancki „Trojan” rozbił pacyfikacyjną kolumnę samochodów niemieckich, udaremniając przeprowadzenie dalszych aresztowań ludności,
- Obelisk przy kościele w Skotnikach poświęcony oddziałom partyzanckim Armii Krajowej, które w dn. 14.01.1944 r. rozgromiły w okolicy wsi Ojrzeń zmotoryzowany oddział żandarmerii niemieckiej,
- Drewniany młyn wodny z XX wieku w Dąbrowie nad Czarną, zlokalizowany w południowo – wschodniej części wsi, przy rzece Czarnej,
- D.O.M. /pomnik/ Jana Chrzciciela z Zakliczyna Jordana, Generała Wojsk Polskich, Posła na Sejm Konstytucyjny 3 Maja 1791r.,
- Pomnik nagrobkowy śp. ks. Władysława Chrzanowskiego – proboszcza parafii Skotniki w latach 1926-1929, posła na I Sejm Najjaśniejszej Rzeczypospolitej,
- tablica pamiątkowa na grobie śp. Antoniego Brzezińskiego – Dunina, kapitana Grenadierów Gwardii Wojsk Polskich, kawalera Legii Honorowej Francuskiej i Nadleśnego Lasów Rządowych, zmarłego 12.10.1855 r.,
- Tablica w kościele w Skotnikach upamiętniająca zamordowanie przez Niemców pięciu patriotów w dn. 29.06.1940 r..⁴⁾

Pracownia w Tarasce, Fot. Róża Lesińska

Gmina Czarnocin

Pierwsze wzmianki o Czarnocinie datowane są na początek XII wieku. W 1223 r. książę Konrad I nadał ją biskupowi Chrystianowi. W 1289 r. Arcybiskup gnieźnieński Jakub herbu Świnka erygował we wsi parafię. Drewniany kościół, który przetrwał do 1712 r., ufundował biskup Wisław. W 1331 r. biskup Maciej Golanczewski utworzył sołectwo Czarnocin i od tego czasu do dnia dzisiejszego Czarnocin stał się centrum administracyjnym dla terenu, który go otaczał. Od 1797 r. wieś stała się własnością rządu zaborczego. W 1815 r., po Kongresie Wiedeńskim, Czarnocin stał się własnością Królestwa Polskiego, natomiast w 1830 r. car nadał Czarnocin Timofiejowi. W 1864 r. po zniesieniu pańszczyzny część majątku ukazem nadana została

⁴⁾ Źródło: www.gmina-aleksandrow.pl

służbie folwarcznej. W 1881 r. wieś przejął kuzyn Timofiejewa – Grzegorz Longwinowicz. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości majątek przejęło państwo i w dniu 1 kwietnia 1921 r. rząd polski rozparcelował dobra czarnocińskie pozostawiając część z zabudowaniami folwarcznymi dla siebie. W chwili obecnej na terenie gminy występują wyłącznie osady wiejskie. W przeszłości na terenie gminy znajdowała się duża liczba folwarków, m. in.: Czarnocin, Bieżywoda, Szczukwin, Rydzynki, Biskupia Wola. W krajobraz wiejski wpisane były również młyny. Wiele z dzisiejszych wsi zachowało historyczny układ przestrzenny i stanowi cenny element kultury materialnej.

Do miejscowości zasługujących na wzmiankę zaliczyć należy:

- Czarnocin (ulicówka datowana na 1289 r.),
- Szynczyce (rzędówka mająca swoje początki w latach 80-tych XIV w.),
- Rzepki (wieś o rodowodzie z 1386 r., ale nie rozpoznany układzie przestrzennym),
- Tychów (rzędówka),
- Zamość (wieś sznurowa).

Do najcenniejszych atrakcji turystycznych gminy Czarnocin należą m. in.:

- Dwór w Szynczycach - powstał ok. 1872 r.. Obecnie dwór wraz z parkiem stanowi własność gminy i znajduje się tutaj szkoła podstawowa,
- Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Czarnocinie - parafię erygowano w 1689 r., zanim wybudowano obecny kościół (1879-1891) istniały tutaj dwa drewniane kościoły,
- Park podworski w Grabnej Woli,
- Obelisk upamiętniający akcję Szarych Szeregów z dnia 6 czerwca 1943 r., która polegała na wysadzeniu mostu. Obelisk znajduje się w pobliżu mostu kolejowego na rzece Wolbórze, w odległości paruset metrów od stacji kolejowej Wolbórka.⁵⁾

Dwór w Szynczycach, Fot. Blanka Leśniewska

Gmina Gorzkowice

Pierwsza wzmianka, w źródłach pisanych, o Gorzkowicach pojawiła się w 1335 r. Przynależność dóbr gorzkowickich zmieniała się na przestrzeni wieków. Wśród licznych właścicieli znajdowali się Kurozwęccy (koniec XV wieku), Myszkowscy herbu Jastrzębiec, Łascy, Koniecpolscy (początek XVII wieku), Walewscy i Zarębowie. Dnia 2 czerwca 1494 r. Król Jan Olbracht aktem dla Mikołaja z Kurozwęk, wieś Gorzkowice zamienił na miasto na prawie magdeburskim. Miasto Gorzkowice istniało przez okres około 30 lat. W końcu XV wieku brat Mikołaja, Krzesław, który był biskupem kujawskim z siedzibą w Wolborzu, wystawił zamek murowany w Gorzkowicach. Zamek został zniszczony w czasie oblężenia Gorzkowic przez Szwedów, którzy

⁵⁾ Źródło: www.czarnocin.pl

napadli na Polskę w 1655 r. Zamek był odbudowany, ale w 1704 r. został do reszty zburzony przez szwedzkiego generała Rosenstierna. Gorzkowice stanowiły dość ważny węzeł komunikacyjny przy przeprawie przez podmokłą dolinę Prudki, gdzie od strony wschodniej wzniesiono dwór obronny, a od zachodniej - kościół parafialny. W Gorzkowicach zachował się miejski rynek.

Do najciekawszych atrakcji turystycznych Gminy Gorzkowice należą m. in.:

- Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa - wzniesiony w latach 1896-1898 przez Konstantego Wojciechowskiego,
- Kopiec od zawsze był dumą mieszkańców gminy i miejscowości Gorzkowice. Ta XVII wieczna fortalicja jest wpisana do rejestru zabytków,
- Kapliczka pw. św. Trójcy w Czernie k/ Niechcic zwana "Jasna Górka",
- Dwór w Cieszanowicach,
- Zespół dworsko-parkowy w Żuchowicach z XIX w.⁶⁾

Kopiec w Gorzkowicach, Fot. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Grabica

Pierwsza wzmianka, w źródłach pisanych, dotycząca Grabicy pochodzi z 1511 r. Natomiast niektóre wsie wchodzące w skład obecnej Gminy Grabica powstały na fali osadnictwa z XIII i XIV w. Tereny obecnej gminy Władysław Herman przekazał kościołowi włocławskiemu i do czasów rozbiorów Polski funkcjonowały jako dobra biskupów kujawskich. W połowie XVI w. w Grabicy funkcjonował folwark biskupi i okazały dwór. Od XVIII w. rosło znaczenie Grabicy jako lokalnego ośrodka administracyjnego i gospodarczego. Pojawiły się też wzmianki o powstaniu w tym okresie w miejscowych dobrach siedziby „biskupiego starosty grabickiego”. Po II rozbiorze Polski władze pruskie w powiecie piotrkowskim przeprowadziły zmiany administracyjne. Po zmianach w powiecie piotrkowskim znalazły się trzy domeny (dobra narodowe): w Piotrkowie, Wolborzu i Grabicy. Na mocy Ustawy Konstytucyjnej Księstwa Warszawskiego w 1807 r. wprowadzającej wieś jako

⁶⁾ Źródło: www.gorzkowice.pl

samodzielną jednostkę administracyjną w powiecie, jak również kolejnej reformy z 1864 r. powstała Gmina Grabica z obieralnymi: wójtem i sołtysami. Gmina działa nieprzerwanie do dziś, za wyjątkiem kilkuletniej przerwy w okresie II wojny światowej, kiedy została włączona do Rzeszy. Grabica została wyzwolona przez wojska sowieckie 18 stycznia 1945 r.

Do najciekawszych atrakcji Gminy Grabica należą m. in.:

- Zespoły parków wiejskich w Szydłowie, Dziwłach, Rusocinach, Ostrowie, Brzozie i Woli Bykowskiej, które zostały wpisane do rejestru zabytków,
- Kościół w Krzeczowie pw. św. Wojciecha - wybudowany został w latach 1720–1750 w stylu barokowym,
- Spichlerz w Dziwłach - element dawnego zespołu dworskiego z przełomu XVIII - XIX stulecia,
- Wieża telewizyjna koło Szydłowa,
- Kościół parafialny Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i Świętego Jana Vianney.

Kościół w Krzeczowie, Fot. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Łęki Szlacheckie

Najstarsza wzmianka, w źródłach pisanych, o Łękach pochodzi z XII w. Wzmianka dotyczy informacji o dostarczeniu w 1312 r. 33 koni bojowych dla króla Władysława Łokietka. Łęki Szlacheckie i okoliczne wisie już w średniowieczu były znane jako rejon hodowli koni, głównie dla wojska. Ponadto kroniki podają, że w Łękach Szlacheckich w czasie wojen szwedzkich uformowany został oddział kawalerii, który wziął udział w walkach pod dowództwem Stefana Czarnieckiego. Historia gminy nierozzerwalnie jest związana z historią dworku w Łękach Szlacheckich. Dobra Łęki Szlacheckie do XIX w. stanowiły własność opactwa Norbertanów w Witowie. W ich skład wchodziły folwarki Łęki i Ignaców oraz wsie: Łęki Szlacheckie, Ignaców, Felicjanów, os. Anielów. W XVI w. wzrosło znaczenie miejscowości, gdzie mieszkańcy obok hodowli koni trudnili się również wykonywaniem zawodów rzemieślniczych jak kowalstwo, kołodziejstwo i siodlarstwo. W 1816 r. dobra Łęki Szlacheckie zostają kupione przez rodzinę Kulikowskich, w której pozostały do 1872 r. Po powstaniu styczniowym Łęki Szlacheckie stały się własnością rządu rosyjskiego, od którego odkupił je Stanisław Jaszowski. Stanisław Jaszowski pełnił funkcję sędziego w sądzie w Łękach Szlacheckich, który

ustanowiony został w latach 1900-1915. Ponadto Jaszowski otworzył w Łękach Szlacheckich czteroklasową szkołę. Z uwagi na charakter wykonywanej pracy Jaszowski mało przebywał na terenie swojej posiadłości, co przyczyniło się do zadłużenia majątku i jego licytacji. Kolejnym właścicielem był Jakub Szpilfogiel. W czasie II wojny światowej majątkiem zarządzali Niemcy, a następnie w 1946 r. Łęki Szlacheckie przechodzą na własność Skarbu Państwa i następuje ich parcelacja. Od tego momentu zmieniło się również przeznaczenie dworku – gdzie swoje siedzibę zaczęli mieć Urząd Gminy, Posterunek Milicji, Poczta, Przedszkole, a obecnie mieszkania komunalne. Z dniem 1 stycznia 1973 r. Po przeprowadzeniu reformy administracyjnej z obszaru dotychczasowych gromad Trzepnica i Łęki Szlacheckie utworzono Gminę Łęki Szlacheckie. Wspomnieć również należy o rozwoju szkolnictwa na terenach gminy, a mianowicie w 1898 r. w Gminie Łęki Szlacheckie istniały szkoły elementarne, które mieściły się w miejscowościach: Dorszyn (szkoła elementarna założona w 1830 r.), Podstole (szkoła elementarna założona w roku 1867 r.), Żerechowa (szkoła elementarna założona w 1872 r.)

Do najciekawszych atrakcji gminy należą m. in.:

- Klasycystyczny dwór z pierwszej połowy XIX w. otoczony pięknym parkiem znajdujący się w Trzepnicy,
- Zespół dworsko-parkowy w Łękach Szlacheckich. Dwór z drugiej połowy XIX w. otacza zabytkowy park,
- Kościół w Bęczkowicach - zbudowany w stylu neogotyckim w latach 1906 – 1912,
- Kaplica Matki Bożej Pocieszenia w miejscowości Pocieszna Górka, którą otaczają malownicze stacje Drogi Krzyżowej.⁷⁾

Kościół w Bęczkowicach, Fot. Starsotwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Moszczenica

Pierwsza wzmianka, w źródłach pisanych, dotycząca Moszczenicy pochodzi z 1392 r. Nazwa miejscowości została użyta w księdze ziemskiej sieradzkiej we wpisie mówiącym o wezwaniu biskupa włocławskiego Jana do złożenia przysięgi w sprawie granicznej między Moszczenicą a Gościmowicami. Zaś najstarszym śladem osadnictwa na terenach Gminy Moszczenica jest grodzisko w miejscowości Rękoraj, którego budowę datuje się na IX w.. Król Jan Olbracht w dniu 12 kwietnia 1499 r. w Krakowie wydał dokument zezwalający na lokację Moszczenicy na prawie niemieckim. Zezwolenie króla nie zostało wykonane. W XV w. Moszczenica należała do rodu Kossowskich herbu Jelita, a w 1518 r. część Moszczenicy przeszła w ręce rodu Lubiatowskich. Natomiast w I połowie XVI w. Moszczenica przeszła w ręce rodu Małachowskich. Po II rozbiórce Polski Moszczenica znalazła się w zaborze pruskim. W 1815 r. po utworzeniu Królestwa Polskiego, nadal będąc własnością rodu Małachowskich, weszła w skład województwa kaliskiego, obwodu i Powiatu Piotrkowskiego.

⁷⁾ Źródło: www.gorzkowice.pl

W 1846 r. przez teren obecnej gminy przeprowadzona została Kolej Warszawsko - Wiedeńską. Był to bodziec do późniejszego, przemysłowego rozwoju miejscowości. W 1856 r. Taida Rzewuska, po śmierci ojca Ludwika Małachowskiego, sprzedała dobra hrabiemu Janowi Adamowi Ostroróg Sadowskiemu herbu Nałęcz. Już w tym okresie Moszczenicy funkcjonowało dużo zakładów produkcyjnych, usługowych i handlowych. Występowała tu szczególnie duża liczba fabryk przerabiających płody rolne takich jak: gorzelnia, browar piwny, smolarnia, młyny wodne i wiatraki. Rozwijały się dobrze również inne rodzaje rzemiosła m. in. bednarze, cieśle, kołodzieje, kowale, krawcy, młynarze, stelmachowie, stolarze, strycharze, szewcy, tkacze. Ponadto około 1855 roku w dworze powstała pierwsza prywatna szkoła (tylko dla dziewczynek), która funkcjonowała do czasów powstania styczniowego. Pierwszy raz Moszczenica została siedzibą gminy w 1859 r., a w 1869 r. została włączona w skład nowej gminy Bogusławice. W 1880 r. dobra moszczenickie sprzedane zostały hrabiemu Leopoldowi Wilskiemu. Natomiast w 1898 r. ziemie moszczenickie składające się z folwarków: Moszczenica, Wola Moszczenicka, Pomyków i Kosów zostały zakupione przez pabianickiego przemysłowca Teodora Endera. Nowy właściciel Moszczenicy w krótkim czasie ożywił gospodarczo gminę, rozbudował folwark i domy mieszkalne dla pracowników folwarku, wybudował cegielnię parową oraz zakład włókienniczy. W czasie I wojny światowej na terenie Gminy Moszczenica toczyły się walki. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Moszczenica nadal wchodziła w skład Gminy Bogusławice. Lata międzywojenne to kolejny szybki okres rozwoju Moszczenicy, który zachwiany został jedynie wielkim kryzysem gospodarczym. Po II wojnie światowej, w 1945 r., rozparcelowano majątek ziemski rodziny Endera oraz rozdysponowano majątki mieszkańców pochodzenia niemieckiego. Organizacja podziału administracyjnego utrzymała się do 1954 r., kiedy to na terenie obecnej gminy powstały gromady: Moszczenica, Baby, Gazomia Stara, Rękoraj, Raków i Srock. Po reformie administracyjnej kraju z 1973 r. Moszczenica ponownie stała się gminą. Z kolei w wyniku ostatniej reformy samorządu terytorialnego 1999 r. Gmina Moszczenica znalazła się w Powiecie Piotrkowskim i Województwie Łódzkim.

Do najciekawszych atrakcji gminy należą m. in.:

- Dwór z II połowy XIX w., otoczony zabytkowym parkiem krajobrazowym z XIX w., z pięknym drzewostanem,
- Grodzisko pierścieniowate powstałe z IX wieku w Rękoraju,
- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Moszczenicy,
- Ruiny cmentarza ludności niemieckiej w Jarostach,
- Pomnik ofiar hitlerowskiego ludobójstwa w Pieńkach Karlińskich.⁸⁾

⁸⁾ Źródło: www.moszczenica.pl

Kościół Pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Moszczeniec, Fot. Starsotwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Ręczno

Pierwsze wzmianki, w źródłach pisanych, o miejscowości Ręczno pochodzą z 1211 r. i zostały zawarte w bulli papieża Innocentego III. Z tego roku pochodzi też wzmianka o Stobnicy. Najprawdopodobniej słuszny jest również domysł autorów „Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego”, iż Ręczno to dawna osada nadana opactwu norbertańskiemu w Witowie, zapewne przy jego fundacji w XII w. W 1398 r. pojawia większość informacji o pozostałych wioskach tj. Bąkowej Górze, Dębie, Łękach Królewskich, Majkowicach, Paskrzynie oraz Zbyłowicach. Z 1399 r. pochodzi wzmianka o miejscowości Będzyn.

Do najciekawszych atrakcji gminy należą m. in.:

- Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Bąkowej Górze - wybudowany został w XV wieku. Jest to budowla murowana, orientowana. We wnętrzu znajdziemy: chrzcielnicę kamienną z blaszaną pokrywą z XVII w., dwie kropielnice kamienne z 1540 r. i 1616 r. oraz sześć epitafiów marmurowych Małachowskich z 1604 - 1717 r. Dzwonnica przykościelna pochodzi z XVIII w., w której umieszczony został dzwon z 1657 r.,
- Ruiny zamku Bąka - to pozostałości zamku rycerskiego z przełomu XIII i XIV wieku - niegdyś znanej siedziby rycerzy – rozbójników,
- Dwór Małachowskich w Bąkowej Górze - to budowla stojąca na stoku góry, w niedalekiej odległości od ruin średniowiecznego zamku. Wzniesli go przedstawiciele znanego rodu Małachowskich - właściciele pobliskich Majkowic. Tuż obok znajduje się zabytkowy spichlerz. Całość otacza stary park z okazami pomnikowych drzew,
- Dwór obronny w Majkowicach z I połowy XVI w. - to ruiny renesansowej siedziby szlacheckiej z elementami architektury obronnej,

- Kościół pw. św. Stanisława BM w Ręcznie.⁹⁾

Dwór Małachowskich w Bąkowej Górze, Fot. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Gmina Wola Krzysztoporska

Pierwsza wzmianka, w źródłach pisanych, o miejscowości Wola Krzysztoporska pochodzi z 1552 r. i dotyczy poborów z dóbr Piotra Krzysztoporskiego. Z biegiem lat potężne posiadłości ziemskie i wsie folwarczne ulegały rozdrobnieniu i zmieniał właścicieli. W 1879 r. właścicielem folwarku Wola Krzysztoporska został Jusek Szpilfogel-Kodrębski. Już w tym czasie zaczął rozbudowywać się w Woli Krzysztoporskiej przemysł rolno-spożywczy, istniała gorzelnia, a następnie powstały: słodownia, syropownia, krochmalnia i drożdżownia. W 1902 r. Maurycy – syn Joska Szpilfogla-Kodrębskiego, założył Fabrykę Chemiczną, która po II wojnie światowej przekształcona została w Wolskie Zakłady Przemysłu Barwników „ORGANIKA”. Co istotne przemysł rolno-spożywczy w Woli Krzysztoporskiej działał i produkował od końca XIX w. do 1939 r., jak również częściowo w czasie okupacji. W 2000 r. Wolskie Zakłady Przemysłu Barwników „ORGANIKA” z przyczyn ekonomicznych ogłosiły upadłość.

Do najciekawszych atrakcji gminy należą m. in.:

- Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Bogdanowie,
- Dwór w Parzniewicach - powstał na początku XX wieku, w stylu neobarokowym,
- Dwór w Rokszycach.¹⁰⁾

⁹⁾ Źródło: www.reczno.pl

¹⁰⁾ Źródło: www.wola-krzysztoporska.pl

Dwór w Parzniewicach, Fot. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim

Krajobraz kulturowy

Zgodnie z treścią art. 3 pkt. 14 ustawy krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Krajobraz kulturowy to postrzegana przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię.

Cenne układy urbanistyczne na terenie Powiatu Piotrkowskiego występują w następujących gminach:

- gm. Aleksandrów: Skotniki, Rózenek, Katuszów,
- gm. Gorzkowice: Gorzkowice, Szczukocice, Czerno,
- gm. Ręczno: Ręczno, Bąkowa Góra, Majkowice,
- gm. Rozprza: Rozprza, Mierzyn,
- gm. Sulejów: Sulejów, Biała, Winduga, Stobnica, Poniatów,
- gm. Wola Krzysztoporska: Wola Krzysztoporska, Bogdanów.

Jako cenne elementy przyrodnicze krajobrazu kulturowego Powiatu Piotrkowskiego należy wskazać:

- Obszary objęte ochroną prawną Natura 2000 są to m. in. Wielkopole - Jodły pod Czartorią (gm. Ręczno); Dolina Czarnej; Łąka w Bęczkowicach; Dolina Środkowej Pilicy; Lasy Gorzkowickie,

- Sulejowski Park Krajobrazowy - utworzony na mocy Rozporządzenia Nr 3/94 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 21 lipca 1994 r. w sprawie utworzenia Sulejowskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Piotrkowskiego Nr 22, poz. 136.) utworzony został Sulejowski Park Krajobrazowy. Powierzchnia parku wynosi 17 030 ha, jego otulina obejmuje 36 730 ha. Sulejowski Park Krajobrazowy należy wraz z Przedborskim Parkiem Krajobrazowym i Spalskim Parkiem Krajobrazowym do zespołu Nadpilicznych Parków Krajobrazowych. Park obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe. Na terenie parku oraz jego otuliny znajduje się 11 rezerwatów przyrody. Chronione są jodły pospolite, świerki, buki, klony i jawory. Przez park przebiega pieszy Szlak Rekreacyjny Rzeki Pilicy,
- 9 rezerwatów przyrody, które ochroną obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy i siedliska przyrodnicze, które wyróżniają się wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi,
- 550 pomników przyrody. Najwięcej takich indywidualnych form ochrony przyrody znajduje się w gminach: Sulejów i Gorzkowice.

Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z treścią art. 7 ustawy. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z treścią art. 3 pkt 2 zabytek nieruchomy to nieruchomości, jej części lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

*Wzór znaku informacyjnego umieszczonego
na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.*

Źródło: załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (Dz. U. z 2004, nr 30 poz. 259)

Na terenie Powiatu Piotrkowskiego znajdują się następujące zabytki nieruchome wpisane do Rejestru Zabytków oraz ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wskazane poniżej zabytki stanowią najcenniejsze elementy dziedzictwa kulturowego.

**ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW ORAZ UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW
Z TERENU POWIATU PIOTRKOWSKIEGO.**

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	NR	NAZWA OBIEKTU	DATA	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
Aleksandrów	Dąbrowa n/Czarną			Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Aleksandrów	Dąbrowa n/Czarną			Kaplica przedpogrzebowa kościoła pw. św. Piotra i Pawła		A/96	2010-08-04
Aleksandrów	Dąbrowa n/Czarną			Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Piotra i Pawła	1890-1899 r.	A/96	2010-08-04
Aleksandrów	Dąbrowa n/Czarną			Młyn wodny	XX w.		
Aleksandrów	Dąbrowa n/Czarną - Piła			Park dworski	XIX w.		
Aleksandrów	Dąbrówka			Cmentarz rzymsko-katolicki	pocz. XX w.		
Aleksandrów	Dębowa Góra		13	Dwór	XVIII/XIX w.	778/A	1972-05-30
Aleksandrów	Dębowa Góra		13	Park dworski	XVIII/XIX w.	378	1986-11-10
Aleksandrów	Kawęczyn			Park	2 poł. XIX w.		
Aleksandrów	Rożenek		5	Park dworski	poł. XIX w.	357	1985-08-06
Aleksandrów	Siucice			Młyn motorowy, wodny	1946 r.		
Aleksandrów	Skotniki			Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1 poł. XVII w.		
Aleksandrów	Skotniki			Cmentarz rzymsko-katolicki z nagrobkami z I wojny	1 poł. XIX w.		
Aleksandrów	Skotniki			Dwór	1 poł. XVI w.	218	1967-06-15
Aleksandrów	Skotniki			Dzwonnica kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XVIII w.	308	1967-02-15
Aleksandrów	Skotniki			Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XVI w.	308	1967-02-15
Aleksandrów	Skotniki			Park dworski	XVI-XVII w.	274	1977-11-18
Aleksandrów	Stara Kolonia			Park	XIX w.		

Aleksandrów	Szarbско			Park	XIX w.		
Czarnocin	Czarnocin	Główna	143	Kościół parafialny rzymsko-katolicki	1879-1891 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Budynek szkoły szkoły rolniczej	1923-1924 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Dom dyrektora szkoły rolniczej	1924 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Dom szkoły rolniczej	1954 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Magazyn szkoły rolniczej	1929 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Park szkoły rolniczej	XIX w.	292	1983-08-31
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Spichlerz szkoły rolniczej	1927 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Stodoła szkoły rolniczej	1927 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Stolarnia szkoły rolniczej	1924 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Wozownia szkoły rolniczej	1929 r.		
Czarnocin	Czarnocin	Poniatowski ego	5	Zespół szkoły szkoły rolniczej	1923-1929 r.		
Czarnocin	Czarnocin			Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Czarnocin	Grabina Wola		19	Park dworski	XIX w.	365	1986-05-12
Czarnocin	Grabina Wola		019	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym w zespole dworsko-parkowym	pocz. XIX w.		
Czarnocin	Szynczyce		5	Dwór	1870 r.		
Czarnocin	Szynczyce		5	Park dworski	kon. XIX w.	320	1983-08-31
Gorzkowice	Bujnice	działka 18/28		Dwór	XIX w.		
Gorzkowice	Bujnice			Chlewnia w zespole dworsko-parkowym	pocz. XX w.		

Gorzkowice	Bujnice			Park dworski	pocz. XIX w.	289	1983-08-31
Gorzkowice	Bujnice			Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	pocz. XX w.		
Gorzkowice	Bujnice			Stodoła w zespole dworsko-parkowym	pocz. XX w.		
Gorzkowice	Bujnice			Zespół dworski	2 poł. XIX w.		
Gorzkowice	Cieszanowice			Dwór	XIX w.		
Gorzkowice	Cieszanowice			Park dworski	pocz. XIX w.	295	1983-08-31
Gorzkowice	Czerno			Kaplica rzymsko-katolicka p.w. św. Trójcy	XVII w.	001	1947-05-02
Gorzkowice	Gorzkowice	Kościelna	1	Dom	k. XIX - 1 poł. XX w.		
Gorzkowice	Gorzkowice	Kościelna	6	Dom murowany	k. XIX - 1 poł. XX w.		
Gorzkowice	Gorzkowice	Kościelna	13	Dom drewniany	k. XIX - 1 poł. XX w.		
Gorzkowice	Gorzkowice	Rynek	2a	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Najświętszego Serca Jezusa	1896-1899 r.	A/81	2009-07-27
Gorzkowice	Gorzkowice	Rynek/Kościelna	1	Dom, dawny dom parafialny	pocz. XX w.		
Gorzkowice	Gorzkowice			Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Gorzkowice	Gorzkowice			Fortalicja	XVII w.	686	1967-09-16
Gorzkowice	Gorzkowice			Układ przestrzenny	1335 r.		
Gorzkowice	Gorzkowice - Leonów			Park	XIX w.		
Gorzkowice	Gorzkowiczki			Park	XIX w.		
Gorzkowice	Gościnna			Park dworski	1 poł. XIX w.	307	1983-08-31
Gorzkowice	Kotków			Park dworski	XIX w.	379	1986-11-10
Gorzkowice	Sobaków			Park dworski	XIX w.	427	1992-12-08
Gorzkowice	Sobakówek			Park dworski	2 poł. XIX w.	406	1989-06-13
Gorzkowice	Szczepanowice			Park dworski	pocz. XIX w.	005	1950-01-09

Gorzkowice	Szczukocice			Park	kon. XIX w.		
Gorzkowice	Wilkoszewice			Park zniszczony	XIX w.		
Gorzkowice	Żuchowice			Dwór	1863 r.		
Gorzkowice	Żuchowice			Park dworski z ogrodzeniem	pocz. XIX w.	330	1983-08-31
Grabica	Boryszów		20	Dom	pocz. XX W.		
Grabica	Boryszów		26	Dom	pocz. XX W.		
Grabica	Brzoza			Park dworski	pocz. XX w..		1983-08-31
Grabica	Dziewuliny			Park	XIX w.		
Grabica	Dziwle		65	Dwór	I poł. XIX w.		
Grabica	Dziwle		65	Park dworski	pocz. XX w.	298	1983-08-31
Grabica	Dziwle		65	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	1849 r.	566-IX-75	1952-03-22
Grabica	Dziwle			Kaplica rzymsko-katolicka p.w. św. Jana Chrzciciela	1938 r.		
Grabica	Grabica		25	Dom	l. 30-te XX w.		
Grabica	Grabica		66	Urząd Gminy, ob. Biblioteka	pocz. XX w.		
Grabica	Grabica			Park	kon. XIX w.		
Grabica	Kamocin		18	Dom	pocz. XX w.		
Grabica	Kamocin		80	Dom	kon. XIX - pocz.XX w.		
Grabica	Kamocin		90	Dom	pocz. XX w.		
Grabica	Kamocin		93	Młyn motorowy	1916 r.		
Grabica	Kamocin			Cmentarz ewangelicki			
Grabica	Kociołki			Park	XIX w.		
Grabica	Krzepczów		13	Dzwonnica kościoła p.w. św. Wojciecha	1906 r.		
Grabica	Krzepczów		13	Kościół fil. rz-kat. pw. św. Wojciecha	1733-1760 r.	185	1967-09-16
Grabica	Krzepczów		13	Plebania kościoła pw. św. Wojciecha	1900 r.		

Grabica	Krzepczów		13	Zespół kościoła wraz z ogrodzeniem kościoła pw. św. Wojciecha	1720-1906 r.		
Grabica	Krzepczów			Cmentarz rzymsko-katolicki	1 poł. XIX w.		
Grabica	Ostrów		45	Dwór	poł. XIX w.		
Grabica	Ostrów		45	Park dworski	poł. XIX w.	368	1986-07-03
Grabica	Rusociny	teren parku		Budynek gospodarczy	2 poł. XIX w.		
Grabica	Rusociny			Dwór	2 poł. XIX w.		
Grabica	Rusociny			Park dworski	kon. XIX w.	315	1983-08-31
Grabica	Szydłów			Dwór	poł. XIX w., przed 1868 r.		
Grabica	Szydłów			Park dworski	ok. poł. XIX w.	321	1983-08-31
Grabica	Wola Kamocka		28	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Królowej Korony Polskiej	1850-1929 r.		
Grabica	Wola Kamocka		28	Park przykościelny	pocz. XX w.		
Grabica	Wola Kamocka		48	Dom	kon. XIX -pocz. XX w.		
Grabica	Wola Kamocka			Cmentarz rzymsko-katolicki	1 poł. XX w.		
Grabica	Wola Kamocka - Lubanów		35	Dom	kon. XIX -pocz. XX w.		
Lutosławice Grabica	Żeronie		6	Dom - zagroda 06	kon. XIX w.		
Grabica	Żeronie		6	Spichlerz - zagroda 06	kon. XIX w.		
Grabica	Żeronie		10	Dom - zagroda 10	1865 r.		
Grabica	Żeronie		10	Spichlerz - zagroda 10	1900 r.		
Grabica	Żeronie			Cmentarz rzymsko-katolicki	1 poł. XX w.		
Łęki Szlacheckie	Bęczkowice		41a	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Ducha	1910-1912 r.	280	1982-10-07
Łęki Szlacheckie	Bęczkowice			Cmentarz rzymsko-katolicki	1 poł. XIX w.		
Łęki Szlacheckie	Dobrenice			Park dworski	XIX w.	364	1986-05-12
Łęki Szlacheckie	Lesiopole - Las			Cmentarz ewangelicki	1 poł. XX w.		

Łęki Szlacheckie	Łęki Szlacheckie			Dwór d. przedszkole	2 poł.XIX w.		
Łęki Szlacheckie	Łęki Szlacheckie			Park dworski	XVIII w.	309	1983-08-31
Łęki szlacheckie	Pocieszna Góra			Kaplica rzymsko-katolicka pw. MB Pocieszenia	1896 r.		
Łęki Szlacheckie	Trzepnica		8	Dwór	1822-1855 r.	191	1967-09-28
Łęki Szlacheckie	Trzepnica		8	Park dworski	XVIII w.	335	1984-03-16
Moszczenica	Baby		43	Dom murowany	ok. 1910 r.		
Moszczenica	Baby		79	Dworzec PKP	1886 r.		
Moszczenica	Baby		79	Wieża ciśnień PKP	1873-1895		
Moszczenica	Białkowice			Młyn wodny, przebudowany	kon. XIX w.		
Moszczenica	Gajkowice	Poprzeczna	3	Młyn wodny	l. 30-te XX w.		
Moszczenica	Gościmowice II	las		Cmentarz ewangelicki	ok.. 1900 r.		
Moszczenica	Jarosty			Cmentarz ewangelicki	przed 1920 r.		
Moszczenica	Kiełczówka		44	Dwór	ok.1840 r.		
Moszczenica	Kiełczówka		44	Park dworski	XIX w.	372	1986-11-10
Moszczenica	Kiełczówka		58	Cmentarz wojenny	1914-1915 r.		
Moszczenica	Kiełczówka		95	Młyn motorowy	ok. 1920 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Cmentarna	6	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny, nieczynny	XVII w.		
Moszczenica	Moszczenica	Cmentarna	6	Dzwonnica kościoła pw. Podwyższenia św. Krzyża	XVIII/XIX	690	1967-09-16
Moszczenica	Moszczenica	Cmentarna	6	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Podwyższenia św. Krzyża	1769-1975 r.	689	1967-09-16
Moszczenica	Moszczenica	Cmentarna	6	Dawna plebania kościoła par. pw. Podwyższenia Św. Krzyża	1909 r.		

Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	2	Gorzelnia w zespole dworsko-parkowym, ob. dom	1 poł. XIX w.	620/IX-55	1955-06-10
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	3	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	5	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	7	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	10	Dom pracowniczy	1899 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	12	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	14	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	16	Budynek dawnej dyrekcji z wieżą - byłych Zakładów Przemysłu Bawełnianego	1899-1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa	18	Dom pracowniczy	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica	Dworcowa		Zespół domów pracowniczych	1899-1900r.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Dom kasjera w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Dwór	1877 r.	279	1982-05-18
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Obory w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Park dworski	XIX w.	691	1967-09-16
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Rządówka w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15	Zespół dworski	XIX-XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Piotrkowska	15a	Wieża ciśnień - budynek przemysłowy w zespole fabrycznym	XIX/XX w.		
Moszczenica	Moszczenica	Poduchowna		Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Moszczenica	Moszczenica			Młyn elektryczny	1900 r.		
Moszczenica	Moszczenica - Poduchowna			Cegielnia	pocz. XX w.		

Moszczenica	Raciborowice			Park dworski	XIX w.	383	1987-01-22
Moszczenica	Rękoraj			Park dworski	XIX w.	417	1990-11-27
Moszczenica	Srock	Rynek	1	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	XVI w.		
Moszczenica	Srock	Rynek	1	Kaplica rzymsko-katolicka p.w. św. Mikołaja	1627 r.	693	1967-09-27
Moszczenica	Srock	Rynek	1	Kościół par. rzym.-kat. p.w. św. Benedykta	1900-1909 r.	A/19	2004-09-09
Moszczenica	Srock	Rynek	1a	Plebania kościoła parafialnego pw. św. Benedykta	1913 r.		
Moszczenica	Srock	Rynek	1a	Wikarówka kościoła parafialnego pw. św. Benedykta	1910 r.		
Moszczenica	Srock			Cmentarz rzymsko-katolicki z I i II wojny	2 poł. XIX w.		
Moszczenica	Srock			Układ przestrzenny	1370 r.		
Ręczno	Bąkowa Góra	Góra i teren		Zespół architektoniczno - krajobrazowy "Bąkowa Góra"	XV-XVIII w.	285/82	1982-11-22
Ręczno	Bąkowa Góra	przy drodze 658		Cmentarz rzymsko-katolicki z kwaterą powstańców z 1863	ok. 1850 r.		
Ręczno	Bąkowa Góra		1	Dwór	2 poł. XVIII w.	215	1967-12-27
Ręczno	Bąkowa Góra		1	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	1907 r.		
Ręczno	Bąkowa Góra		2	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	XIV w.?		
Ręczno	Bąkowa Góra		2	Dzwonnica kościoła p.w. św. Trójcy	pocz. XVIII w.	213	1967-12-27
Ręczno	Bąkowa Góra		2	Kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. św. Trójcy	XI-XV w.	212	1967-12-27
Ręczno	Bąkowa Góra		46	Budynek kuźni	kon. XVIII w.	216	1967-12-27
Ręczno	Bąkowa Góra			Zamek "trwała ruina"	1 poł. XV w.	214	1967-12-27

Ręczno	Majkowice		1	Park	XIV w.		
Ręczno	Majkowice		1	Zamek "trwała ruina"	2 ćw. XVI w.	738	1967-12-27
Ręczno	Ręczno	Cmentarna		Cmentarz rzymsko-katolicki	poł. XIX w.		
Ręczno	Ręczno	Główna	19	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	poł. XIX w.	A/63	2008-10-09
Ręczno	Ręczno	Główna	19	Dzwonnica zespół kościoła par. pw. św. Stanisława BM	ok.. 1900 r.	A/63	2008-10-09
Ręczno	Ręczno	Główna	19	Kościół par. rz-kat. pw. Przemienienia Pańskiego	1820-1897	A/63	2008-10-09
Ręczno	Ręczno	skraj wsi		Cmentarz rzymsko-katolicki "stary"	1 poł. XIX w		
Ręczno	Stobnica			Młyn Jaroszewizna	XIX w.		
Ręczno	Stobnica			Młyn motorowy, Olszyny	XIX w.		
Ręczno	Stobnica			Młyn Piła	XIX w.		
Ręczno	Gieski			Kościół pw. Św. Andrzeja Boboli wraz z ogrodzeniem (dawny kościół ewangelicki w Gieskach)	1911 r.		2022.10.24
Rozprza	Lubień			Cmentarz rzymsko-katolicki z grobem z I wojny	pocz. XX w.		
Rozprza	Łochyńsko	droga gminna do Bagna		Kapliczka przydrożna pw. św. Antoniego	XVIII/XIX w.		
Rozprza	Łochyńsko			Park	pocz.XX w.		
Rozprza	Mierzyn			Cmentarz rzymsko-katolicki "nowy"	2 poł. XIX w.		
Rozprza	Mierzyn			Cmentarz rzymsko-katolicki "stary"	1 poł. XIX w.		
Rozprza	Mierzyn			Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Mikołaja	przed 1435 r.	186	1967-09-16

Rozprza	Mierzyn			Park dworski	2 poł. XIX w.	310	1983-08-31
Rozprza	Milejów	droga Piotrków - Milejów		Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Rozprza	Milejów	Kościelna	2	Dawna organistówka kościoła par. pw. św. Józefa	1903 r.		
Rozprza	Milejów	Kościelna	2	Kościół par. rz.-kat pw. św. Marii Magdaleny i św. Józefa	1887-1889 r.	A/10	2002-05-20
Rozprza	Milejów	Szkolna	16	Park dworski	kon. XIX w.	313	1983-08-31
Rozprza	Milejów - Janówka			Cmentarz wojenny	1939 r.		
Rozprza	Milejów - Janówka	teren cmentarza parafialnego		Kaplica cmentarna	1903 r.		
Rozprza	Milejów - Janówka			Kapliczka rzym.-kat.	pocz. XX w.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Browar w zespole dworsko-parkowym	l. 70-te XIX w.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Magazyn w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Oficyna w zespole dworsko-parkowym	l. 70-te XIX w.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Pałac fabrykancki w zespole dworsko-parkowym	ok. 1870 r.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Park pałacowy	kon. XVIII w.	311	1983-08-31
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Stodoła w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.		
Rozprza	Niechcice	Zakładowa	8	Zespół dworski	XVIII-XIX w.		
Rozprza	Niechcice			Cmentarz rzymsko-katolicki z kwaterą WP z 1939 r.	pocz. XX w.		
Rozprza	Rozprza	Rynek Piastowski	23	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Nawiedzenia NMP	1763-1767 r.		
Rozprza	Rozprza	Wąska	5	Synagoga	1898 r.		
Rozprza	Rozprza			Cmentarz rzymsko-katolicki z	XVIII w.		

				kwaterami z I i II wojny			
Rozprza	Rozprza			Cmentarz żydowski	XVIII w.		
Rozprza	Rozprza			Park	kon. XIX w.		
Rozprza	Rozprza			Układ przestrzenny	1065 r.		
Rozprza	Straszów			Park dworski	pocz. XX w.	322	1983-08-31
Rozprza	Truszczanek			Dawny cmentarz ewangelicko-augsburski	Pocz. XIX w.		2022-10-24
Rozprza	Wroników			Park dworski	XVIII/XIX		
Sulejów	Kłudzice			Młyn wodny	1895 r.		
Sulejów	Łęczno			Park	kon. XVIII w.		
Sulejów	Sulejów	Podkurnędz	2	Kaplica cmentarna	1 poł. XIX w.	189	1967-09-27
Sulejów	Sulejów	Podkurnędz	2	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Floriana	1901-1903 r.	358	1985-08-21
Sulejów	Sulejów	Podkurnędz	2	Kościół rzym.-kat szpitalny ob. kaplica pw. NMP zw. Ligęzków	1644 r.	190	1967-09-27
Sulejów	Sulejów	Polna	10	Cmentarz wojenny d. cmentarz choleryczny, 1914-1915	1915 r.		
Sulejów	Sulejów			Układ przestrzenny	1145 r.		
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Jagiełły/Grunwaldzka		Kapliczka św. Jana Nepomucena	ok. poł. XVIII w.		
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Arsenał O.O. Cystersów	XVI/XVII w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Budynek mieszkalny ob. Plebania w ciągu południowym O.O. Cystersów	kon. XV w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny, nieczynny O.O. Cystersów	1929 r.		
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża obronna tzw. Opacka, O.O. Cystersów	XV/XVI w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża obronna, tzw. Muzyczna O.O. Cystersów	pocz. XVI w.	569	1971-09-16

Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Gorzelnia budynek gosp. skrzydło zach. O.O. Cystersów	XVIII w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Klasztor wsch. część z kapitularem O.O. Cystersów	2 ćw. XIII w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Kościół kl.rz-kat. pw. św. Tomasza Kantauryjskiego O.O. Cystersów	przed 1259 r.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Młyn koński "trwała ruina" O.O. Cystersów	XVIII w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Obwód warowny mur obronny O.O. Cystersów	XV/XVI w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Pałac Opata, ob. "trwała ruina" O.O. Cystersów	XVI w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Park przykościelny	XII-XVIII w.	429	1992-08-17
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża brama, dzwonnica tzw. Krakowska O.O. Cystersów	pocz. XVI w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża brama, tzw. Rycerska O.O. Cystersów	pocz. XVI w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża obronna tzw. Mauretanska O.O. Cystersów	kon. XV w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Wieża obronna, tzw. Attykowa O.O. Cystersów	poł. XVI W.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Opacka	13	Zespół klasztorny OO. Cystersów	XII-XVIII w.	569	1971-09-16
Sulejów	Sulejów - Podklasztorze	Ustronna		Cmentarz rzymsko-katolicki parafialny	2 poł. XIX w.		
Sulejów	Winduga			Park d. leśny	-		
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Budynek kuchni ob. Dom OO. Norbertanów	poł. XVIII w.	359	1986-01-08
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny kościoła św. Marcina	1 poł. XIX w.		

Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Klasztor OO. Norbertanów,	1 poł. XVIII	052	1967-09-28
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Kościół cment.rz-kat pw. św. Marcina	2 poł. XVII w.	194	1967-09-28
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Kościół kl.rz-kat. pw. św. Małgorzaty i św. Augustyna	1 poł. XVIII	051	1967-09-28
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Park klasztorny OO. Norbertanów	kon. XVIII w.	327	1983-08-31
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Spichlerz OO. Norbertanów,	poł. XVIII w.	360	1986-01-08
Sulejów	Witów	Kol. Witów	32, 34	Wieża obronna brama klasztorna OO. Norbertanów	1470 r.	054	1967-09-28
Sulejów	Witów			Budynek kuźni	pocz. XX w.		
Wola Krzysztoporska	Blizin			Park	kon. XIX w		
Wola Krzysztoporska	Bogdanów	Kozanowski ego	4a	Kościół par. rzym.-kat. p.w. Trójcy Przenajświętszej	1913-1922		
Wola Krzysztoporska	Bogdanów	teren cmentarza		Kaplica cmentarna	pocz. XX w.		
Wola Krzysztoporska	Borowa	droga Bogdanów - Zawady		Cmentarz wojenny z I wojny ob. Wielowyznaniowy	1914 r.		
Wola Krzysztoporska	Bujny	Piotrkowska	30	Park pałacowy	2 poł. XIX w.	290	1983-08-31
Wola Krzysztoporska	Bujny	Piotrkowska	34	Dwór	kon. XIX w.		
Wola Krzysztoporska	Gomulin		49	Kościół par. rzym.-kat. pw. św. Mikołaja	1872-1974 r.		
Wola Krzysztoporska	Gomulin		49	Plebania kościoła par. pw. św. Mikołaja	1888 r.		
Wola Krzysztoporska	Gomulin			Cmentarz rzymsko-katolicki	2 poł. XIX w.		
Wola Krzysztoporska	Gomulin			Park w części przykościelny	pocz. XIX w.		
Wola Krzysztoporska	Jeźów			Park dworski	kon. XIX w.	302	1983-08-31

Wola Krzysztoporska	Krzyżanów	przy posesji 52a		Kapliczka rzym-kat.	1934 r.		
Wola Krzysztoporska	Miłaków		22	Młyn wodny	1936-1938 r.		
Wola Krzysztoporska	Mzurki		10	Spichlerz podworski	kon. XIX- pocz. XX w.		
Wola Krzysztoporska	Mzurki			Park dworski	pocz. XIX w.	218/P-IX-28	1950-02-27
Wola Krzysztoporska	Parzniewice		31	Dwór	pocz. XX w.	575-IX-81	1952-09-29
Wola Krzysztoporska	Parzniewice		31	Park dworski	pocz. XX w.	314	1983-08-31
Wola Krzysztoporska	Rokszycy		46	Dwór	kon. XIX w.	390	1988-05-24
Wola Krzysztoporska	Rokszycy		46	Park dworski	XIX w.	390	1988-05-24
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Fabryczna		Spichlerz w zespole fabrycznym	Przed 1885 r.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Budynek drożdżownia b. Zakłady Barwników	1885 r.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Budynek słodowni b. Zakłady Barwników	2 poł. XIX w.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Dom pracowniczy - budynek wielorodzinny, b. Zakłady Barwników	pocz. XX w.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Dwór	poł. XIX w.	275	1978-11-30
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Kotłownia z kominem w b. Zakładach Barwników	ok. 1885 r.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Olejarnia w b. Zakładach Barwników	ok. 1900 r.		
Wola Krzysztoporska	Wola Krzysztoporska	Szkolna	7	Park dworski, b. Zakłady Barwników	pocz. XX w.		

Wola Krzysztoperska	Wola Krzysztoperska	Szkolna	7	Spichlerz w b. Zakładach Barwników	przed 1885 r.		
Wola Krzysztoperska	Wola Krzysztoperska	Szkolna	7	Willa I pofabrykancka, Maurycego Szpilfogła	1910 r.		
Wola Krzysztoperska	Wola Krzysztoperska	Szkolna	7	Willa II pofabrykancka, rodziny Szpilfoglów, b. Zakłady Barwników	1910 r.		
Wola Krzysztoperska	Wola Krzysztoperska			Dom pracowniczy	XIX/XX w.		
Wola Krzysztoperska	Woźniki			Dwór /piwnice/	1850 r.	199	1967-09-28
Wola Krzysztoperska	Woźniki			Park	kon. XIX w.		
Wola Krzysztoperska	Wygoda		26	Zajazd	XVIII/XIX w.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Budynek stajni (podwórze południowe) w zespole dworsko-parkowym	1920 r.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Budynek stajni w zespole dworsko-parkowym	pocz. XX w.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Dom masztalerski w zespole dworsko-parkowym	1937-1938 r.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Dwór	XVIII w., rozb. 2 poł. XIX		
Wolbórz	Bogusławice		56	Gorzelnia w zespole dworsko-parkowym	kon. XIX w.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Oficina w zespole dworsko-parkowym	1920 r.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Park dworski	pocz. XIX w.	291	1983-08-31
Wolbórz	Bogusławice		56	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	1920 r.		
Wolbórz	Bogusławice		56	Stodoła w zespole dworsko-parkowym	1912 r.		

Wolbórz	Bogusławice		56	Zespół dworski w zespole dworsko-parkowym	XVIII-XX w.		
Wolbórz	Bogusławice		77	Dom maszталerski	1937 r.		
Wolbórz	Bogusławice		89	Dom maszталerski w zespole dworsko-parkowym	1937 r.		
Wolbórz	Golesze	w lesie		Cmentarz - mogiła nieznanego powstańca z 1963 r.	1863 r.		
Wolbórz	Golesze		26	Dom	1918-1939		
Wolbórz	Golesze			Park dworski	1 poł. XIX w.		
Wolbórz	Golesze			Spichlerz podworski	pocz. XX w.		
Wolbórz	Komorniki		25	Dom	2 poł. XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Komorniki		31	Dom	2 poł. XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Komorniki		33	Dom	pocz. XX w.		
Wolbórz	Komorniki		34	Dom	1929 r.		
Wolbórz	Kuznocin		13	Dom	1895 r.		
Wolbórz	Kuznocin		73	Dom	pocz. XX w.		
Wolbórz	Leonów			Cmentarz ewangelicki	XIX w.		
Wolbórz	Lubiaszów	rezerwat jodłowy		Cmentarz - mogiła rozstrzelanych	1939 r.		
Wolbórz	Lubiaszów	w lesie		Cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.		
Wolbórz	Lubiatów		46	Dom	2 poł. XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Lubiatów		68	Młyn motorowy Gierut	1918 r.		
Wolbórz	Lubiatów			Budynek gorzelnii z kotłownią w zespole dworsko-parkowym	1907 r.		
Wolbórz	Lubiatów			Dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.		
Wolbórz	Lubiatów			Kuźnia - stelmacharnia w zespole dworsko-parkowym	ok. 1900 r.		
Wolbórz	Lubiatów			Park	2 poł. XIX w.	308	1983-08-31

Wolbórz	Lubiatów			Spichlerz i wozownia w zespole dworsko-parkowym	kon. XIX w.		
Wolbórz	Lubiatów			Stajnia i spichlerz w zespole dworsko-parkowym	kon. XIX w.		
Wolbórz	Lubiatów			Stodoła w zespole dworsko-parkowym	kon. XIX w.		
Wolbórz	Lubiatów			Zespół dworski	XIX- XX w.		
Wolbórz	Młoszów		20	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Młoszów			Cmentarz ewangelicki	XIX w.		
Wolbórz	Polichno		66	OSP	1918-1939		
Wolbórz	Polichno			Cmentarz ewangelicki	kon. XIX w.		
Wolbórz	Polichno Małe		81	Dom	1918-1939		
Wolbórz	Proszenie		38	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Proszenie- Stara Wieś		9	Dom	pocz. XX w.		
Wolbórz	Psary Stare		4	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Psary Stare		24	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Psary Stare		26	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Studzianki			Młyn wodny	1918-1939		
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	3	Dom	ok. 1885 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	4	Dom	ok. 1860 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	5	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Mikołaja	XV w.	196	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	5	Plebania kościoła par. pw. św. Mikołaja	1 poł. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	15	Dom	pocz. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Jagiełły	24	Dom handlowy	pocz. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Kościuszki	1	Dom	ok. 1870 r.		

Wolbórz	Wolbórz	Kościuszki	3	Dom	pocz. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	2	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Aleja lipowa w zespole pałacowo- parkowym	2 poł. XVIII w.	1151	1974-06-14
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Oficina południowa w zespole pałacowo-parkowym	1773 r..	694	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Oficina północna w zespole pałacowo-parkowym	1773 r..	695	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Pałac	1626-1773 r.	197	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Park pałacowy	2 poł. XVIII w.	198	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Pawilon południowy w zespole pałacowo-parkowym	1773 r.	696	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Pawilon północy w zespole pałacowo-parkowym	1773 r.	697	1967-09-28
Wolbórz	Wolbórz	Modrzewski ego	107	Zespół pałacowy	1626-1800 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Świętokrzys ka	5	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	6	Dom	ok. 1880 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	9	Dom	kon. XIX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	25	Dom	ok. 1890 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	27	Dom	kon.XIX-XX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	35	Dom	2 poł. XIX w.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska	48	Dom	ok..1870 r.		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska		Kaplica cmentarna pw. św. Anny	1886-1887		
Wolbórz	Wolbórz	Warszawska		Kaplica rzymsko-katolicka pw. św. Rocha	pocz. XIX w.?		
Wolbórz	Wolbórz			Cmentarz rzymsko-katolicki z kwaterami z I wojny i z 1863 r.	XVI w.		
Wolbórz	Wolbórz			Cmentarz żydowski	XIX w.		

Wolbórz	Wolbórz			Układ przestrzenny miejski	1136 r.		
Wolbórz	Żarnowica		85	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Żarnowica		038b	Dom Ludowy	1928 r.		
Wolbórz	Żarnowica Duża		12	Dom	1 poł. XX w.		
Wolbórz	Żarnowica Duża		53	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Żarnowica Duża		56	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Żarnowica Duża		75	Dom	2 poł.XIX-pocz. XX w.		
Wolbórz	Żarnowica Duża		96	Dom	k. XIX w.		
Wolbórz	Żarnowica Mała		111	Dom	1918-1939		

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z treścią art. 3 pkt 3 ustawy zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych nieruchomość, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki ruchome w Powiecie Piotrkowskim wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego to przede wszystkim wyposażenie kościołów. Składają się na nie: wyposażenie kościołów, prospekty organowe, figury, rzeźby, obrazy, organy. Są to również kapliczki, rzeźby w kapliczkach, wyposażenie dworów, pałaców i zamków.

Wyposażenie ruchome wpisane do rejestru zabytków znajduje się w następujących obiektach.

- Skotniki - kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP,
- Czarnocin - kapliczka z rzeźbą św. Marka,
- Czarnocin kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP,
- Gorzkowice kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusa,
- Krzepczów kościół parafialny pw. św. Wojciecha,
- Bęczkowice kościół parafialny pw. św. Ducha,
- Pocieszna Góra – kaplica pw. MB Pocieszenia,
- Trzepnica – dwór,
- Moszczenica kościół parafialny pw. Podwyższenia św. Krzyża,
- Srock kościół parafialny pw. św. Benedykta,
- Bąkowa Góra – kościół parafialny św. Trójcy,
- Bąkowa Góra – centrum, kapliczka św. Floriana,
- Ręczno - kapliczka rzymymsko - katolicka św. Nepomucena,
- Ręczno kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego,
- Lubień kościół parafialny pw. NP Marii Królowej Korony Polskiej,
- Mierzyn kościół parafialny pw. św. Mikołaja,
- Milejów kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny i św. Józefa,
- Rozprza kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP,
- Sulejów kościół parafialny pw. św. Floriana,
- Sulejów - kaplica pw. NMP tzw. Ligęzków,
- Sulejów Podklasztorze kościół pw. św. Tomasza Kantauryjskiego, arsenał,
- Witów kapliczka św. Jana Nepomucena,
- Witów kościół cmentarny pw. św. Marcina,
- Witów zespół klasztorny oo. Norbertanów,
- Bogdanów kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej,
- Bogusławice zespół dworsko –parkowy,
- Wolbórz kościół parafialny pw. św. Mikołaja,
- Wolbórz kapliczka przydrożna.

Gminne Ewidencje Zabytków i Gminne Programy Opieki nad Zabytkami na terenie powiatu

Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania w zakresie ochrony zabytków precyzuje art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy również: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu m. in. ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zgodnie z art. 7 ww. ustawy gminna ewidencja zabytków nie stanowi formy ochrony zabytków. Podstawą do sporządzenia gminnych programów opieki nad zabytkami jest art. 21 ww. ustawy. Ponadto ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw wzmacnia istotność gminnej ewidencji zabytków m. in. poprzez obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Na podstawie pisma AS.411.1.222.RB z dnia 8.09.2022r. otrzymano z Urzędów Gmin z terenu Powiatu Piotrkowskiego informacje dotyczące aktualnych Gminnych Ewidencji Zabytków, Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz Planów Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. W poniższym zestawieniu tabelarycznym zostały wskazane ww. dokumenty.

Lp.	Gmina	Gminna Ewidencja Zabytków	Gminny Program Opieki nad Zabytkami	Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	Data opracowania/ data ostatniej aktualizacji
1.	Aleksandrów	Zarządzenie nr 74/2015 Wójta Gminy Aleksandrów z dnia 10 grudnia 2015r. w sprawie założenia i prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Aleksandrów.	Brak Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Aleksandrów pow. Piotrkowski	2006 rok / brak aktualizacji.
2.	Czarnocin	Zarządzenie nr 23/2017 Wójta Gminy Czarnocin z dnia 5 kwietnia 2017r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czarnocin.	Brak Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Czarnocin Powiat. Piotrkowski	2005 rok/ ostatnia aktualizacja 29.03.2022r.
3.	Gorzkowice	Zarządzenie Wójta Gminy Gorzkowice nr 89/2015 z dnia 2 grudnia 2015r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gorzkowice.	Uchwała nr XXVII/228/2021 Rady Gminy Gorzkowice z dnia 1 września 2021r. w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzkowice na lata 2021-2024	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Gorzkowice.	2022 rok/ plan aktualny.
4.	Grabica	Zarządzenie nr 7/2018 Wójta Gminy Grabica z dnia 31 stycznia 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Grabica.	Trwają prace nad opracowaniem aktualnego programu.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Grabica	2005 rok/ ostatnia aktualizacja 4.06.2022 rok

5.	Łęki Szlacheckie	Zarządzenie nr 64/2019 Wójta Gminy Łęki Szlacheckie z dnia 10 października 2019r. w sprawie uaktualnienia i prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łęki Szlacheckie.	Uchwała nr XXXIX/217/2021 Rady Gminy Łęki Szlacheckie z dnia 29 grudnia 2021r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024	Zarządzenie nr 62/2020 Wójta Gminy Łęki Szlacheckie z dnia 23.10.2020 r. w sprawie przyjęcia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Łęki Szlacheckie.	2020 rok / plan aktualny.
6.	Moszczenica	Zarządzenie nr 104/2021 Wójta Gminy Moszczenica z dnia 18 listopada 2021r. w sprawie zmiany Zarządzenia nr 61/2016 Wójta Gminy Moszczenica z dnia 06.06.2016r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Moszczenica.	Uchwała nr LXIV/512/2022 Rady Gminy Moszczenica z dnia 2 sierpnia 2022r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Moszczenica	2022 rok / plan aktualny.
7.	Ręczno	Zarządzenie nr 102/2020 Wójta Gminy Ręczno z dnia 05.11. 2020r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ręczno.	Brak programu	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Ręczno.	2020 rok/ plan aktualny.
8.	Rozprza	Zarządzenie nr 42/2013 Wójta Gminy Rozprza z dnia 17 września 2013r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rozprza.	Brak programu	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Rozprza	2005 rok / 30.03.2021r.
9.	Sulejów	Zarządzenie Nr 4/2016 Burmistrza Sulejowa z dnia 21 stycznia 2016 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sulejów.	Uchwała Nr Xxviii/269/2020 Rady Miejskiej W Sulejowie z dnia 27 listopada 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Sulejów.	30.12.2021 rok
10.	Wola Krzysztoporska	Zarządzenie nr 32/17 Wójta Gminy Wola Krzysztoporska z dnia 14 marca 2017r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Wola Krzysztoporska.	Brak programu.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Wola Krzysztoporska Powiat Piotrkowski.	2005 rok/ nowy plan jest w trakcie opracowywania.

11.	Wolbórz	Zarządzenie nr 39/2019 Burmistrza Wolborza z dnia 23 kwietnia 2019r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Wolbórz.	Uchwała Nr Xlviii/451/2022 Rady Miejskiej W Wolborzu z dnia 28 września 2022 r. w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Wolbórz na lata 2023 – 2026.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Wolbórz.	2005 rok / nowy plan jest w trakcie opracowywania.
-----	---------	--	---	--	--

Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Piotrkowskiego przyjęto w 2021 roku, plan jest aktualny.

Na podstawie Gminnych Ewidencji Zabytków opracowano wykaz zabytków nieruchomości ujętych ww. ewidencjach z terenu powiatu z podziałem na poszczególne gminy. W związku z bardzo dużą różnorodnością sposobów prowadzenia ewidencji i danych w nich zawartych opracowano zestawienie tabelaryczne zawierające kluczowe dane.

W związku z rozbieżnością danych zawartych w Gminnych Ewidencjach Zabytków zostanie wystosowane pismo do Burmistrzów i Wójtów z terenu Powiatu Piotrkowskiego dotyczące konieczności dokonania aktualizacji oraz ujednoczenia Gminnych Ewidencji Zabytków. Ponadto, Wójtowie i Burmistrzowie zostaną zobligowani do opracowania Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz aktualizacji Gminnych Planów Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Miejscowość	Ulica/Nr	Nazwa	Data
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 74/2015 Wójta Gminy Aleksandrów z dnia 10 grudnia 2015r. w sprawie założenia i prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Aleksandrów.			
Rożenek		Zespół dworski	kon. XIX w.
Siucice		Młyn Motorowy, wodny	1946 r.
Siucice	32	Obora	1900 r.
Siucice	32	Chałupa	1900 r.
Siucice	32	Stodoła	1900 r.
Siucice	32	Zagroda	1900 r.
Skotniki		Cmentarz rzymsko - katolicki	1 poł. XIX w.
Skotniki		Cmentarz rzymsko - katolicki	1 poł. XVII w.
Skotniki		Plebania Kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	pocz. XX w.
Skotniki		Układ przestrzenny	do XVI - XVII w.
Skotniki		Zespół dworski	1 poł. XVI - XVII w.
Skotniki	22	Chałupa	1910 r.
Skotniki	26	Chałupa	1905 r.
Skotniki		Figurka	1926 r.
Skotniki		Park dworski	XVI - XVII w.
Skotniki		Dwór	1 poł. XVI w.
Skotniki		Zespół kościelny Kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XVI - XVII w.
Skotniki		Kościół Wyznania rzymsko - katolickiego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XVI w.
Skotniki		Dzwonnica Kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XVIII w.
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie Nr 23/2017 Wójta Gminy Czarnocin z dnia 5 kwietnia 2017r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czarnocin			
Biskupia Wola		Chałupa	
Czarnocin		Młyn Motorowy	
Czarnocin		Cmentarz rzymsko-kat.	
Czarnocin	Główna	Plebania	
Czarnocin		Kościół Parafialny	
Czarnocin	Główna	Chałupa	
Czarnocin	Główna	Chałupa	
Czarnocin	Główna	Chałupa	

Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Zespół Szkół Rolniczych	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Dom Nauczyciela w Zespole Szkół Rolniczych	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Budynek szkoły w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Wozownia w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Stolarnia w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Stodoła	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Spichlerz w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Dom w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Dom dyrektora	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Magazyn w ZSR	
Czarnocin	Juliusza Poniatońskiego	Park przyszkolny	
Grabina Wola		Park przyszkolny	
Grabina Wola		Park przyszkolny	
Kalska Wola		Dom	
Rzepki		Chałupa	
Szynczyce		Dwór	
Szynczyce		Park Przydworski	
Szynczyce		Chałupa	
Tychów		Chałupa	
Tychów		Dom	
Zamość		Kapliczka pw. MB	
Tychów Krzyżówka		Kapliczka	
Rzepki		Kapliczka	
Rzepki		Kapliczka	
Tychów Krzyżówka		Kapliczka	
Czarnocin		Cmentarz	
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie Wójta Gminy Gorzkowice nr 89/2015 z dnia 2 grudnia 2015r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gorzkowice.			
Gorzkowice	Cmentarna	Cmentarz rzymsko - katolicki	2 poł. XIX w.
Bujnice		Budynek gospodarczy	pocz. XX w.
Gorzkowice	Rynek	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	1896 – 1914 r.
Bujnice		Zespół dworski	2 poł. XIX w.
Bujnice		Chlewnia	pocz. XX w.
Bujnice		Park dworski	pocz. XIX w.
Bujnice		Dwór	XIX w.
Bujnice		Stodoła	XX w.
Bujnice		Spichlerz	2 poł. XIX w.
Cieszanowice		Dwór	XIX w.
Szczukocice		Park	kon. XIX w.
Cieszanowice		Park dworski	pocz. XIX w.

Czerno		Kaplica rzymsko - katolicka pw. Św. Trójcy	XVII w.
Czerno		Układ przestrzenny	1335 r.
Gorzkowice	Rynek	Kościół parafialny rzymsko - katolicki Pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	1896 – 1914 r.
Gorzkowice	Przedborska	Fortalicja	XVII w.
Gorzkowice		Układ przestrzenny	1335 r.
Gorzkowice	Rynek 1	Dawny dom parafialny	kon. XIX w.
Gorzkowice	Rynek 2a	Plebania	1902 r.
Gorzkowice	Rynek 2a	Zespół kościelny	1896 - 1925 r.
Gorzkowice	Częstochowska 51	Dom	kon. XIX w. 1 poł. XX w.
Gorzkowice	Kościelna 1	Dom	kon. XIX w. 1 poł. XX w.
Gorzkowice	Kościelna 6	Dom	kon. XIX w. 1 poł. XX w.
Gorzkowice	Leonów	Park	XIX w.
Gorzkowiczki		Park	XIX w.
Gorzkowiczki		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Gorzkowiczki		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Gościnna		Budynek dworski	XVIII - XX w.
Gościnna		Kapliczka rzymsko - katolicka	XIX w.
Gościnna		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Gościnna		Park	1 poł. XIX w.
Kotków		Park	XIX w.
Kol. Krzemieniewice		Młyn wodny	1937 r.
Kol. Krzemieniewice		Kapliczka rzymsko - katolicka	1934 r.
Kol. Krzemieniewice		Kapliczka rzymsko - katolicka	1934 r.
Plucice		Układ przestrzenny	1386 r.
Plucice		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Plucice		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Sobaków		Park dworski	XIX w.
Sobakówek		Zespół dworski	XIX w.
Sobakówek		Dwór	XIX w.
Sobakówek		Park dworski	2 poł. XIX w.
Szczepanowice		Park dworski	pocz. XIX w.
Szczepanowice		Kapliczka rzymsko - katolicka	1935 r.
Szczepanowice		Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Szczukocice		Układ przestrzenny	1386 r.
Wilkoszewice		Park	XIX w.
Żuchowice		Park dworski	pocz. XIX w.
Żuchowice		Kapliczka rzymsko - katolicka	XIX w.
Żuchowice		Kapliczka rzymsko - katolicka	XIX w.
Żuchowice		Zespół dworski	XIX - XX w.
Żuchowice		Spichlerz	pocz. XX w.
Żuchowice		Dwór	1863 r.
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 7/2018 Wójta Gminy Grabica z dnia 31 stycznia 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Grabica.			
Boryszów	20	Dom	
Boryszów	26	Dom	
Boryszów		Układ przestrzenny	

Brzoza		Park dworski	
Dziwuliny		Park	
Dziwle	65	Spichlerz	
Dziwle	65	Park dworski	
Dziwle	65	Dwór	
Dziwle		Kaplica rzymsko - katolicka pw. św. Jana Chrzciciela	
Grabica	25	Dom	
Grabica		Kaplica rzymsko - katolicka pw. św. Piotra	
Grabica		Park	
Kamocin	18	Dom	
Kamocin	80	Dom	
Kamocin	93	Młyn motorowy	
Kamocin		Kaplica rzymsko - katolicka	
Kamocin		Kaplica rzymsko - katolicka	
Kociołki		Park	
Krzepczów Stary	13	Kościół rzymsko - katolicki pw. św. Wojciecha	
Krzepczów Stary	13	Dzwonnica	
Krzepczów Stary	13	Plebania	
Krzepczów Stary	13	Zespół kościoła pw. św. Wojciecha wraz z ogrodzeniem	
Krzepczów Stary		Cmentarz rzymsko - katolicki	
Krzepczów Stary		Układ przestrzenny	
Lutosławice Szlacheckie	13	Dom	
Ostrów	45	Dwór	
Rusociny	57	Park dworski	
Rusociny	56	Budynek gospodarczy	
Rusociny	56	Dwór	
Rusociny	56	Park dworski	
Szydłów	57	Dwór	
Szydłów	57	Park dworski	
Szydłów		Cmentarz rzymsko - katolicki	
Szydłów		Układ przestrzenny	
Szydłów Kolonia		Kapliczka rzymsko - katolicka	
Wola Bykowska	1	Park dworski	
Wola Kamocka	28	Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i Świętego Jana Vianneya	
Wola Kamocka	35	Dom	
Wola Kamocka	48	Dom	
Wola Kamocka		Cmentarz rzymsko - katolicki pw. św. Rocha	
Zaborów	43	Dom	
Zaborów		Układ przestrzenny	
Żeronie	6	Dom	
Żeronie	6	Spichlerz	
Żeronie	10	Dom	
Żeronie	10	Spichlerz	
Żeronie	10	Stodoła	
Żeronie		Cmentarz rzymsko - katolicki	
Żeronie		Układ przestrzenny	

Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 64/2019 Wójta Gminy Łęki Szlacheckie z dnia 10 października 2019r. w sprawie uaktualnienia i prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łęki Szlacheckie.			
Adamów	03	Dom	1875 – 1940 r.
Antoniów	38	Dom	1875 – 1940 r.
Bęczkowice		cmentarz rzymsko – katolicki	1 poł. XIX w.
Bęczkowice		układ przestrzenny	przed 1484 r.
Bęczkowice	04	Dom	1875 – 1940 r.
Bęczkowice	07	Dom	1875 – 1940 r.
Bęczkowice	41A	Kościół parafialny rzymsko - katolicki pw. św. Ducha	1910 - 1912 r.
Bęczkowice	Obok plebanii	kapliczka rzymsko – katolicka	
Cieśle		Obelisk	1904 r.
Cieśle		kapliczka rzymsko – katolicka	1935 r.
Cieśle		kapliczka rzymsko – katolicka	pocz. XX w.
Dobrenice		Park dworski	XIX w.
Dorszyn		kapliczka rzymsko – katolicka	
Dorszyn	15	Dom	1875 – 1940 r.
Felicja	15	Dom	1875 – 1940 r.
Felicja	17	Dom	1875 – 1940 r.
Lesiopole - Las		Cmentarz ewangelicki	1 poł. XX w.
Łęki Szlacheckie		Dwór	2 poł. XIX w.
Łęki Szlacheckie		Zespół dworski	XVIII - XIX w.
Łęki Szlacheckie		Park dworski	XVIII w.
Łęki Szlacheckie		Kuźnia	1875 – 1940 r.
Łęki Szlacheckie	19	Dom	1875 – 1940 r.
Ogrodzona	06	Dom	1875 – 1940 r.
Pocieszna Góra		Kaplica rzymsko - katolicka pw. MB Pocieszenia	1896 r.
Podstole	10	Dom	1875 – 1940 r.
Podstole	27	Budynek Mieszkalno - gospodarczy	1875 – 1940 r.
Tomawa	07	Dom	1875 – 1940 r.
Trzepnica	08	Dom	1875 – 1940 r.
Trzepnica	08	Dwór	1822 – 1855 r.
Trzepnica	08	Park dworski	XVIII w.
Trzepnica	08	Zespół dworski	XIX w.
Żerechowa	04	Dom	1875 – 1940 r.
Żerechowa	06	Dom	1875 – 1940 r.
Żerechowa	18	Dom	1875 – 1940 r.
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 104/2021 Wójta Gminy Moszczenica z dnia 18 listopada 2021r. w sprawie zmiany Zarządzenia nr 61/2016 Wójta Gminy Moszczenica z dnia 06.06.2016r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Moszczenica.			
Baby	Kolejarzy 4	Budynek mieszkalny w zespole stacji PKP	1910 r.
Baby	Kolejarzy 6	Dom mieszkalny w zespole stacji PKP	XIX w.
Baby	Kolejarzy 8	Budynek mieszkalny w zespole stacji PKP	ok. 1910 r.
Baby	Kolejarzy	Magazyn Ekspedycji w zespole stacji PKP	XIX w.
Baby	Dworcowa 12	Dworzec w Babach	1886 r.

Baby	Dworcowa 14	Wieża ciśnień wraz z budynkiem mieszkalnym	1873 – 1895 r.
Baby	Dworcowa	Magazyn podręczny w zespole stacji PKP	1890 r.
Baby	Dworcowa 14	Pompownia w zespole stacji PKP	lata 20-te XX w.
Białkowice		Młyn wodny w Białkowicach	koniec XIX w.
Gajkowice		Młyn wodny w Gajkowicach	lata 30-te XX w.
Gościmowice Drugie		Cmentarz ewangelicki w Gościmowicach Drugich	przed 1939 r.
Jarosty	Kolejowa	Cmentarz ewangelicki w Jarostach	przed 1920 r.
Kiełczówka	Piotrkowska 36	Park dworski w Kiełczówce	XIX w.
Kiełczówka	Piotrkowska 36	Dwór w Kiełczówce	ok. 1840 r.
Kiełczówka	Piotrkowska 39	Cmentarz wojenny w Kiełczówce	1914 r.
Kiełczówka	Wolborska	Młyn motorowy w Kiełczówce	ok. 1920 r.
Moszczenica	Cmentarna 6	Plebania w Moszczenicy	1908 r.
Moszczenica	Cmentarna 6	Cmentarz rzymsko - katolicki w Moszczenicy - przykościelny	
Moszczenica	Cmentarna	Cegielnia w Moszczenicy	pocz. XX w.
Moszczenica	Poduchowna	Cmentarz rzymsko - katolicki w Moszczenicy	2 poł. XIX w.
Moszczenica	Piotrkowska 22	Młyn w Moszczenicy/Woli Moszczenickiej	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 3	Dom pracowniczy w Moszczenicy	
Moszczenica	Dworcowa 4	Dom podworski w Moszczenicy	
Moszczenica	Dworcowa 5	Dom pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 7	Dom Pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 9	Dom pracowniczy w Moszczenicy	
Moszczenica	Dworcowa 12	Dom pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 14	Dom pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 16	Dom pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa 18a	Dom pracowniczy w Moszczenicy	1900 r.
Moszczenica	Dworcowa	Budynek wieży na terenach po byłych zakładach Przemysłu Bawełnianego	1899 – 1900 r.
Moszczenica	Piotrkowska 15	Wieża ciśnień w Moszczenicy	XIX - XX w.
Moszczenica	Piotrkowska 15A	Obory w Moszczenicy	XIX - XX w.
Moszczenica	Piotrkowska 19	Rządówka w Moszczenicy	XIX - XX w.
Moszczenica	Piotrkowska 21 A	Spichlerz w Moszczenicy	XIX - XX w.
Moszczenica	Piotrkowska 21	Dom kasjera w Moszczenicy	XIX - XX w.
Moszczenica	Piotrkowska Dworcowa	Zespół dworsko – parkowo - folwarczny	XIX - XX w.

Moszczenica	Piotrkowska	Kapliczka rzymsko- katolicka pw. św. Jana Nepomuce w Moszczenicy	pocz. XX w.
Moszczenica		Układ przestrzenny	1392 r.
Moszczenica	Cmentarna 6	Dzwonnica w Moszczenicy	1 poł, XVIII - XIX w.
Moszczenica	Cmentarna 6	Kościół parafialny pod wezwaniami Podwyższenia Świętego Krzyża w Moszczenicy	1769 r.
Moszczenica	Dworcowa 2	Budynek dawnej gorzelnii w Moszczenicy	1 poł. XIX w.
Moszczenica	Piotrkowska 15	Dwór w Moszczenicy	2 poł. XIX w.
Moszczenica	Piotrkowska 15	Park podworski w Moszczenicy	XIX w.
Raciborowice		Układ przestrzenny	1391 r.
Raciborowice	66	Dwór w Raciborowicach	poł. XI w.
Raciborowice	66	Park dworski w Raciborowicach	XIX w.
Srock	Rynek 1	Kościół parafialny p.w. Św. Benedykta I Św. Anny w Srocku	1764 – 1766 r.
Srock	Rynek 1	Kaplica p.w. św. Mikołaja w Srocku	1627 r.
Srock	Rynek 1	Wikarówka w Srocku	1910 r.
Srock	Rynek 1	Plebania w Srocku	1913 r.
Srock	Rynek 1	Cmentarz rzymsko- katolicki w Srocku /przykościelny	
Srock	Łódzka	Cmentarz rzymsko - katolicki w Srocku	2 poł. XIX w.
Srock	Piotrkowska	Wiatrak w Srocku	XIX w.
Srock		Miejski układ przestrzenny	
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 102/2020 Wójta Gminy Ręczno z dnia 05.11. 2020r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ręczno.			
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra 82	Ruiny Zamku	XIV w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra 82	Układ przestrzenno — krajobrazowy	XX w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra 1	Kościół parafialny pw. św. Trójcy	XIV – XVII w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra 82	Dwór	XVII w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra I	Dzwonnica	XVIII w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra	Park	XVIII w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra	Cmentarz rzymsko - katolicki	ok. 1850 r.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra	Spichlerz/hotel	1907 r.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra	Kapliczka MB	1906 r.
Dęba	Dęba	Kapliczka rzymsko — katolicka	2 poł. XVIII w.
Majkowice	Majkowice 1	Ruiny zamku	XVI w.
Majkowice	Majkowice 1	Zespół zamkowo - parkowy	XIV w.
Ręczno	Ul. Główna 19	Kościół parafialny pw. św. Stanisława B.M	XVIII w.
Ręczno	ul. Główna 19	Dzwonnica	1900 r.
Ręczno	ul. Główna 19	Plebania	1900 r.
Ręczno	ul. Cmentarna	Cmentarz rzymsko - katolicki	1 poł. XIX w.
Bąkowa Góra	Bakowa Góra 72	Dom	XIX w.
Bąkowa Góra	Bąkowa Góra 75	Dom	XIX w.
Łęki Królewskie	Łęki Królewskie 30	Dom	XIX w.

Zbyłowice	Zbyłowice 3	Dom	1875 – 1940 r.
Stobnica	Stobnica 56	Młyn Pita	XIX w.
Stobnica	Stobnica 55	Młyn Olszyny	XIX w.
Ręczno	ul. Główna	Kapliczka rzymsko — katolicka	XIX w.
Kolonia Ręczno	Kolonia Ręczno	Kapliczka rzymsko — katolicka	XIX - XX w.
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 42/2013 Wójta Gminy Rozprza z dnia 17 września 2013r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rozprza.			
Rozprza		Cmentarz rzymsko - katolicki (kwatery z I i II wojny)	
Rozprza		Cmentarz żydowski	
Rozprza	Rynek Piastowski	Kościół parafialny rzymsko- katolicki p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny	
Rozprza		Park	
Rozprza	Rynek Piastowski	Plebania parafii rzymsko - katolickiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny	
Rozprza		Miejski układ przestrzenny	
Straszów		Park dworski	
Straszów		Układ przestrzenny, ślad owalnicy	
Wroników		Park dworski	
Woników		Spichlerz	
Niechcice	Zakładowa	Park pałacowy	
Niechcice		Pałac fabrykancki	
Niechcice		Oficyna	
Niechcice	Zakładowa	Wytwórnia „mlekomeksu” magazyn	
Niechcice	Zakładowa	Winiarnia i suszarnia, d. browar	
Niechcice	Zakładowa	Magazyn kukurydzy, d. stodoła	
Niechcice	Częstochowska	Cmentarz rzymsko - katolicki, Kwatera Wojska Polskiego z 1939 r.	
Łochyńsko		Park	
Łazy Duże		Układ przestrzenny, rzędówka	
Milejowiec		Układ przestrzenny, rzędówka	
Mierzyn		Kościół parafialny rzymsko- katolicki pw. Św. Mikołaja	
Mierzyn		Układ przestrzenny - złożony układ przestrzenny	
Mierzyn		Czworak	
Mierzyn		Cmentarz rzymsko – katolicki, nowy	
Mierzyn		Cmentarz rzymsko – katolicki, stary	
Mierzyn		Cmentarz rzymsko – katolicki, przykościelny	
Milejów- Janówka		Cmentarz wojenny	
Milejów	Szkolna	Dwór	
Milejów- Janówka		Kaplica cmentarna rzymsko - Katolicka	

Lubień		Cmentarz rzymsko - katolicki, grób z II wojna	
Lubień		Kapliczka rzymsko - katolicka z figurką Św. Nepomucena	
Mierzyn		Park dworski	
Milejów	Szkolna	Kościół parafialny rzymsko - katolicki pw. Opiekuna Św. Jozefa	
Milejów - Janówka		Kapliczka rzymsko - katolicka	
Milejów		Układ przestrzenny, nierozpoznany	
Lubień		Chałupa	
Lubień		Chałupa	
Lubień		Układ przestrzenny, nierozpoznany	
Milejów	Szkolna	Park dworski	
Milejów	Kościelna	Organistówka	
Mierzyn		Kapliczka rzymsko - katolicka pw. Chrystusa Bolesciwego, przy kościele	
Rozprza	Wąska	Synagoga	
Rozprza		Kapliczka rzymsko - katolicka pw. Matki Boskiej, przydrożna	
Niechcice	Zakładowa	Magazyn, dawny budynek inwentarski - stajnia	
Niechcice	Zakładowa	Chlewnia	
Niechcice	Zakładowa	Magazyn spirytusu	
Niechcice	Zakładowa	Mur ogrodzeniowy wschodni z elementami budowy Drożdżowni, gorzelni, siłowni.	
Bryzki		Kapliczka rzymsko - katolicka, Przydrożna	
Łocjuńsko		Kapliczka rzymsko - katolicka z figurką św. Antoniego, przydrożna	
Łazy Duże		Kapliczka rzymsko - katolicka,	
Milejowiec		Kapliczka rzymsko - katolicka, przydrożna	
Milejowiec		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana Przydrożna	
Milejów		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana. Przydrożna	
Mierzyn		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana, Przydrożna	
Nowa Wieś		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana, Przydrożna	
Nowa Wieś		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana, Przydrożna	
Rozprza		kapliczka rzymsko-katolicka z figurką św. Antoniego, przydrożna	

Rozprza		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana, Przydrożna	
Stara Wieś		Kapliczka rzymsko - katolicka, pw. św. Jana, Przydrożna	
Stara Wieś		Kapliczka rzymsko - katolicka, przydrożna	
Milejów		Cmentarz rzymsko - katolicki	
Niechcice	Zakładowa	Zespół rolno - przetwórczy	
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 4/2016 Burmistrza Sulejowa z dnia 21 stycznia 2016 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sulejów.			
Barkowice Mokre		Układ Przestrzenny	1231 r.
Barkowice Mokre		Kapliczka	1937 r.
Barkowice		Kapliczka	1935 r.
Biała		Układ przestrzenny	1176 r.
Bilska Wola	23	Dom	XIX w.
Bilska Wola	27	Chałupa	pocz. XX w.
Bilska Wola	Na drodze z Dorotowa do Bilskiej Woli	Kapliczka rzymsko - katolicka	pocz. XX w.
Bilska Wola		Kapliczka	XX w.
Klementynów		Cmentarz ewangelicki	
Kłudzice		Młyn	1895 r.
Koło	Przy drodze Koło - Przyglów	Kapliczka	XIX w.
Koło		Dawna szkoła	XIX w.
Koło	53	Dom	lata 30 XX w.
Koło	92	Dom	pocz. XX w.
Łęczno		Park	kon. XVIII w.
Łęczno		Układ przestrzenny	1176 r.
Poniatów		Układ przestrzenny	
Przyglów		Układ przestrzenny	1242 r.
Przyglów		Dworzec kolejki wąskotorowej	kon. XIX w.
Sulejów		Układ przestrzenny	1145 r.
Sulejów		Cmentarz żydowski	
Sulejów	Cmentarna	Cmentarz rzymsko - katolicki	
Sulejów	Cmentarna 22	Kaplica cmentarna rzymsko - katolicka	1 poł. XIX w.
Sulejów	Górna 4	Dom	XX w.
Sulejów	Konecka 5	Dom	lata 30-te XX w.
Sulejów	Konecka 7	Dom	lata 20-te XX w.
Sulejów	Konecka 46	Dom	lata 20-te XX w.
Sulejów	Konecka pomiędzy domami 46 -48	Kapliczka	1940 r.
Sulejów	Leśna 5	Willa	1925 r.
Sulejów	Milejowska 48	Kapliczka rzymsko - katolicka	XIX - XX w.
Sulejów	Opoczyńska 3	Dom	pocz. XX w.

Sulejów	Piotrkowska 64	Dworzec kolejki	pocz. XX w.
Sulejów	Podkurnędz 2	Zespół kościelny	XIX - XX w.
Sulejów	Podkurnędz 2	Plebania	4 ćw. XIX w.
Sulejów	Podkurnędz 2	Cmentarz rzymsko - katolicki	
Sulejów	Podkurnędz 2	kościół parafialny rzymsko — katolicki	1901 - 1903 r.
Sulejów	Podkurnędz 2	Kościół parafialny rzymsko — katolicki szpitalny	1644 r.
Sulejów	Pl. Straży 2, 3	Dom	pocz. XX w
Sulejów	Pl. Straży 1	Budynek strap	1905 r.
Sulejów — Podklasztorze	Jagiełły/ Grunwaldzka	Kapliczka rzymsko — katolicka	ok. poł. XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Ustronna	Cmentarz rzymsko - katolicki	XIX w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Gorzelnia	XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Zespół klasztorny	XII - XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	pocz. XVI w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Plebania — ruiny	XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Pałac	XVI w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Obwód warowny	XV - XVI w.
Sulejów Podklasztorze	Opacka 13	Młyn koński	XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Park	XII - XVIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Klasztor	2 ćw. XIII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	poł. XVI w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Budynek mieszkalny obecna plebania	kon. XV w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	pocz. XVI w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	XV - XVI w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Arsenał	XVI - XVII w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	kon. XV w.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Kościół klasztorny rzymsko - katolicki	przed 1259 r.
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Browar	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Spichlerz	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Stajnie i wozownie	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wołownia	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Owczarnia	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Chlewnia	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Klasztor	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Klasztor	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Rzeźnia	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Cmentarz rzymsko - katolicki	
Sulejów — Podklasztorze	Opacka 13	Wieża	pocz. XVI w.
Uszczyn		Dworzec	kon. XIX w.
Uszczyn		Kapliczka rzymsko - katolicka	XIX w.
Winduga		Układ przestrzenny	do XII w.
Winduga		Park	XVII - XVIII w.
Witów		Kapliczka przydrożna	XVII w.
Witów		Kapliczka przydrożna	1781 r.
Witów		Kuźnia	pocz. XX w.
Witów		Układ przestrzenny	1190 r.

Witów	Kol. Witów 32/34	Cmentarz rzymsko - katolicki	XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Park	kon. XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Zespół klasztorny	1 poł. XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Spichlerz	poł. XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Kuchnia	poł. XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Wieża obronna	1470 r.
Witów	Kol. Witów 32/34	Kościół cmentarny rzymsko - katolicki	2 poł. XVII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Klasztor	1 poł. XVIII w.
Witów	Kol. Witów 32/34	Kościół klasztorny rzymsko - katolicki	1 poł. XVIII w.
Wójtostwo	Droga Łączno - Sulejów	Kapliczka	1887 r.
Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków - Zarządzenie nr 32/17 Wójta Gminy Wola Krzysztoporska z dnia 14 marca 2017r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Wola Krzysztoporska.			
Blizin		Park	koniec XIX w.
Bogdanów		Cmentarz rzymsko - katolicki	koniec XIX w.
Bogdanów		Kaplica Cmentarna	pocz. XX w.
Bogdanów		Kościół Rzymsko - Katolicki pw. Trójcy Przenajświętszej	1913 - 1922 r.
Bogdanów		Plebania Kościoła parafia pw. Trójcy Przenajświętszej	koniec XIX w. - 1 poł. XX w.
Bogdanów		Układ przestrzenny - owalnica	1386 r.
Borowa		Cmentarz wojenny	1914 r.
Bujny		Park pałacowy, zespół pałacowo -parkowy	2 połowa XIX w.
Bujny		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1852 r.
Bujny		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1903 r.
Bujny		Pałac w zespole pałacowo - parkowym	pocz. XIX w.
Bujny		Zespół Pałacowo - Parkowy	pocz. XIX w.
Gomulin		Cmentarz Rzymsko - Katolicki	2 połowa XIX w.
Gomulin		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	ok. 1911 r.
Gomulin		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1936 r.
Gomulin (Praca)		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1938 r.
Gomulin		Kościół Parafialny Rzymsko - Katolicki pw. św. Mikołaja	1872 - 1874 r.
Gomulin		Park	pocz. XIX w.
Gomulin		Plebania przy Kościele parafialnym św. Mikołaja	1888 r.
Gomulin Kolonia		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1899 r.
Jeźów		Park dworski, zespół dworsko - parkowy	kon. XIX w.
Jeźów		Stajnia, zespół dworsko - parkowy	ok. 1810 r.
Jeźów		Zespół Dworski	XIX w.
Krzyżanów		Kapliczka Rzymsko - Katolicka przy posesji 52 A	1934 r.
Majków Duży		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1909 r.
Majków Duży		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1893 r.

Mąkolice		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1929 r.
Miłaków		Młyn Wodny	1936 - 1938 r.
Mzurki		Park dworski, zespół dworsko - parkowy	pocz. XX w.
Mzurki		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1887 r.
Mzurki		Spichlerz	kon. XIX w. pocz. XX
Mzurki		Zespół Dworski	pocz. XIX w.
Parzniewice Duże		Cmentarz Rzymsko - Katolicki	XIX w.
Parzniewice Duże		Dom w zagrodzie młyńskiej	pocz. XX w.
Parzniewice Duże		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	ok. 1930 r.
Parzniewice Małe		Park dworski, zespół dworsko - parkowy	pocz. XX w.
Parzniewice Małe		Dwór, zespół parkowo - dworski	pocz. XX w.
Parzniewice Małe		Plebania w Parzniewicach	1920 - 1940 r.
Parzniewice Małe		Zespół Dworski	XIX - XX w.
Piekary		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1918 r.
Piekary		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	ok. 1936 r.
Rokszycy		Park dworski, zespół dworsko - parkowy	kon. XIX w.
Rokszycy		Dwór, zespół dworsko - parkowy	kon. XIX w.
Rokszycy I		Zespół Dworski	XIX - XX w.
Wola Krzysztoporska		Dwór	poł. XIX w. przebudowany w XX w.
Wola Krzysztoporska		Drożdźownia przy byłych Zakładach Barwników	1885 r.
Wola Krzysztoporska		Słodownia przy byłych zakładach Barwników	2 poł. XIX w.
Wola Krzysztoporska		Spichlerz przy byłych Zakładach Barwników	przed 1885 r.
Wola Krzysztoporska		Willa I pofabrykancka Maurycego Szpilfoga	1910 r.
Wola Krzysztoporska		Willa II pofabrykancka - rodziny Szpilfogów	1900 r.
Wola Krzysztoporska		Park dworski w zespole dworsko - parkowym	pocz. XX w.
Wola Krzysztoporska		Zespół Dworski przy Zakładach Barwników	XIX w.
Wola Krzysztoporska		Dom pracowniczy przy byłych Zakładach Barwników	XIX - X w.
Wola Krzysztoporska		Dom pracowniczy przy byłych Zakładach Barwników - budynek wielorodzinny	XX w.
Woźniki		Piwnice dworu, zespół dworsko - parkowy	1850 r.
Woźniki		Kapliczka Rzymsko - Katolicka	1852 r.

Woźniki		Kapliczka Rzymsko - Katolicka św. Jana Nepomucena	1805 - 1810 r. w 2009 r. odrestaurowana
Woźniki		Park w zespole dworsko - parkowym	kon. XIX w.
Wygoda		Zajazd	XVIII - XIX w.
Praca		Dom przy posesji 5 w Pracy	kon. XIX - pocz. XX w.
Kacprów		Kapliczka Rzymsko-Katolicka pw. św. Jana	
Bogusławice		Układ przestrzenny	1388 r.
Bogusławice	56	Zespół dworski	XVIII - XX w.
Bogusławice	56	Dwór	XVIII w. rozbudowa 2 poł. XIX
Bogusławice	56	Park	pocz. XIX w.
Bogusławice	56	Żrebięciarnia	1920 r.
Bogusławice	75	Dom maszталerski	1937 - 1938 r.
Bogusławice	77	Dom maszталerski	1937 r.
Bogusławice	89	Dom maszталerski	1937 r.
Bogusławice	56	Stodoła	1912 r.
Bogusławice	56	Gorzelnia	kon. XIX w.
Bogusławice	56	Dom przy gorzelnii	poł. XIX w.
Bogusławice	56	Stajnie	pocz. XX w.
Bogusławice	56	Stajnie	pocz. XX w.
Bogusławice	56	Oficyna	1920 r.
Bogusławice	56	Spichlerz	1920 r.
Bogusławice	53	Cmentarz rzymsko - katolicki	kon. XVI w.
Bogusławice	53	Kaplica pw. Św. Anny	1886 - 1887 r.
Golesze Parcela	21	Park	pocz. XIX w.
Golesze Parcela	21	Spichlerz	pocz. XX w.
Golesze Duże	26	Dom	2 poł. XIX w.
Komorniki	25	Dom	2 poł. XIX - pocz. XX w.
Komorniki	33	Dom	pocz. XX w.
Komorniki	34	Dom	1929 r.
Kuznocin	13	Dom	1893 r.
Kuznocin	73	Dom	2 poł. XIX - pocz. XX w.
Leonów		Cmentarz ewangelicki	XIX w.
Lubiaszów		Cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.
Lubiatów	72	Dwór	2 poł. XIX w.
Lubiatów	72	Park	2 poł. XIX w.
Lubiatów	73	Zespół dworski	XIX - XX w.
Lubiatów	73	Gorzelnia z kotłownią	1907 r.
Lubiatów	73	Spichlerz i wozownia	kon. XIX w.
Lubiatów	73	Magazyn	1908 - 1910 r.
Lubiatów	46	Dom	2 poł. XIX - pocz. XX w.
Lubiatów	68	Młyn gospodarczy	1918 r.
Młoszów		Cmentarz ewangelicki	XIX w.

Młoszów	20	Dom	XIX - XX w
Polichno		Cmentarz ewangelicki	kon. XIX w.
Polichno	66	Budynek OSP	1918 – 1939 r.
Polichno	82	Dom	1918 – 1939 r.
Proszenie	9	Dom	XX w.
Proszenie	38	Dom	XIX - XX w
Psary Stare	4	Dom	XIX - XX w
Psary Stare	24	Dom	XIX - XX w
Studzianki	25	Młyn	1918 – 1939 r.
Wolbórz		Układ przestrzenny	1136 r.
Wolbórz	Ul. Gadki przy lesie	Cmentarz żydowski	XIX w.
Wolbórz	Jagieli 3	Dom	ok. 1885 r.
Wolbórz	Jagieli 4	Dom	ok. 1860 r.
Wolbórz	Jagieli 5	Plebania parafii rzymsko katolickiej pw. Św. Mikołaja	1 poł. XX w.
Wolbórz	Jagieli 5	Kościół parafii rzymsko katolickiej pw. Św. Mikołaja	XV w.
Wolbórz	Jagieli 15	Dom	pocz. XX w.
Wolbórz	Jagieli 24	Dom	pocz. XX w.
Wolbórz	Kitowicza	Kapliczka rzymsko - katolicka	1955 r.
Wolbórz	Kitowicza 23	Dom	2 poł. XIX - pocz. XX w.
Wolbórz	Kościuszki 1	Dom	ok. 1870 r.
Wolbórz	Kościuszki 5	Dom	Pocz. XX
Wolbórz	Modrzewskiego 2	Dom	2 poł. XIX-pocz. XX w.
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Park pałacowy	2 poł. XVIII w.
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Pawilon	1773 r..
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Pawilon	1773 r..
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Zespół pałacowy	1626 – 1800 r.
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Aleja lipowa	2 poł. XVIII w.
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Pałac	1626 – 1773 r.
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Oficyna	1773 r..
Wolbórz	Modrzewskiego 107	Oficyna	1773 r..
Wolbórz	Świętokrzyska 6/8	Dom	XIX - XX w.
Wolbórz	Warszawska	Kaplica p.w. Św. Rocha	pocz. XIX w.
Wolbórz	Warszawska 6	Dom	ok. 1880 r.
Wolbórz	Warszawska 9	Dom	kon. XIX w.
Wolbórz	Warszawska 25	Dom	ok. 1890 r.
Wolbórz	Warszawska 27	Dom	kon. XIX w.
Wolbórz	Warszawska 35	Dom	2 poł. XIX w.
Wolbórz	Warszawska 48	Dom	ok. 1870 r.

Żarnowica Duża	38B	Dom Ludowy	1928 r.
Żarnowica Duża	12	Dom	XX w.
Żarnowica Duża	53	Dom	XIX - XX w.
Żarnowica Duża	56	Dom	XIX - XX w.
Żarnowica Duża	85	Dom	XIX - XX w.
Żarnowica Duża	96	Dom	koniec XIX w.

Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, zgodnie z treścią art. 3 pkt 4 ustawy to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Na terenie Powiatu Piotrkowskiego występują następujące zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Gorzkowice, st. 1, gm. Gorzkowice, (lokalizacja wg AZP 78-53/1) – „fortalicja”, wpisana do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: 687 (142 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/494/67 z dnia 16 września 1967 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
2. Krzykowice, st. 3, gm. Wolbórz, (lokalizacja wg AZP 72-55/5) – stanowisko będące pozostałościami osadnictwa kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich, osady kultury prapolskiej ze schyłku wczesnego średniowiecza i kultury polskiej z okresu nowożytnego, wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa łódzkiego pod nr C/4, na mocy decyzji nr: WUOZ-630/3/2/2009 z dnia 18 sierpnia 2009 roku, wydanej przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi.
3. Lubień, st. 1, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 77-54/1) – cmentarzysko wczesnośredniowieczne, wpisane do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: 1078 (198 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/32/70 z dnia 20 grudnia 1970 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
4. Łazy Duże, st. 1, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 76-54/19) – cmentarzysko ciałopalne, wpisane do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: 1093 (201 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/25/71 z dnia 10 grudnia 1971 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
5. Majkowice, st. 1, gm. Ręczno, (lokalizacja wg AZP 79-56/41) – grodzisko późnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa piotrkowskiego pod nr 442 na mocy decyzji nr PSOZ-6400/6/94 z dnia 22.11.1994 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim
6. Majkowice-Surdęga, st. 9, gm. Ręczno, (lokalizacja wg AZP 79-56/38) – pozostałości zamku wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa piotrkowskiego pod nr 443 na mocy decyzji nr PSOZ-6400/10/94 z dnia 22.11.1994 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim
7. Mąkolice, st. 3, gm. Wola Krzysztoporska, (lokalizacja wg AZP 74-52/4) – stanowisko z epoki kamienia i wczesnej epoki żelaza wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa piotrkowskiego pod nr 394 na mocy decyzji nr Kl.IV-5350/13/88 z dnia 29.08.1988 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim
8. Mierzyn, st. 1, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 77-54/2) – cmentarzysko ciałopalne kultury grobów kloszowych z okresu lateńskiego, wpisane do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: 1091 (199 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/23/71 z dnia 7 grudnia 1971 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
9. Mierzyn, st. 2, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 77-54/3) – grodzisko późnośredniowieczne, wpisane do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: 1077 (199 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/31/70 z dnia 20 grudnia 1970 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi

10. Mierzyn Grobla, st. 1, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 77-53/5) – osada kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich, wpisana do rejestru zabytków nieruchomości pod nr: 1036 (190 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/7/68 z dnia 20 listopada 1968 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
11. Mierzyn Grobla, st. 2, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 77-53/6) – cmentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej, wpisane do rejestru zabytków nieruchomości pod nr: 1092 (200 w rejestrze województwa piotrkowskiego), na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/24/71 z dnia 7 grudnia 1971 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
12. Rękoraj, st. 1, gm. Moszczenica, (lokalizacja wg AZP 71-54/1) – grodzisko wczesnośredniowieczne, nizinne, pierścieniowate wpisane do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 364 (92 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-670/1/67 z dnia 25 listopada 1966 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
13. Rokszyce, st. 1, gm. Wola Krzysztoporska, (lokalizacja wg AZP 74-53/3) – grodzisko stożkowate, późnośredniowieczne, wpisane do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 1037 (191 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/8/68 z dnia 15 listopada 1968 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
14. Rozprza, st. 1, gm. Rozprza, (lokalizacja wg AZP 76-54/13) – grodzisko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 1035 (189 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/6/68 z dnia 15 listopada 1968 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
15. Stobnica – Ostra Góra, st. 3, gm. Ręčno, (lokalizacja wg AZP 77-56/15) – osada kultury łużyckiej z IV okresu epoki brązu wpisana do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 1070 (196 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/24/70 z dnia 12 listopada 1970 r., wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
16. Stobnica - Trzymorgi, st. 1, gm. Ręčno, (lokalizacja wg AZP 77-56/13) – cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej z III okresu epoki brązu wpisane do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 1044 (193 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/11/69 z dnia 14 czerwca 1969 r., wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
17. Stobnica - Trzymorgi, st. 2, gm. Ręčno, (lokalizacja wg AZP 77-56/14) – osada wielokulturowa wpisana do rejestru zabytków nieruchomości pod nr 1069 (195 w rejestrze województwa piotrkowskiego) na mocy decyzji nr: Kl. IV-680/23/70 z dnia 4 listopada 1970 r., wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
18. Sulejów – Podklasztorze, st. 1, gm. Sulejów, (lokalizacja wg AZP 75-55/6) - opactwo oo cystersów wpisane do rejestru zabytków nieruchomości województwa piotrkowskiego pod nr 429 na mocy decyzji nr PSOZ-6400/13/92 z dnia 17.08.1992 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim
19. Sulejów – Podklasztorze, st. 4, gm. Sulejów, (lokalizacja wg AZP 75-55/12) - osada wczesnośredniowieczna wpisana do rejestru zabytków nieruchomości województwa piotrkowskiego pod nr 400 na mocy decyzji nr Kl.IV-5350/30/88 z dnia 25.11.1988 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim

Parki kulturowe

Na terenie Powiatu Piotrkowskiego nie występują obszary objęte ochroną prawną w formie parków kulturowych. Jednak na terenie powiatu zostały zidentyfikowane bardzo cenne obszary, które kwalifikują się do objęcia tego typu ochroną prawną. Są to w szczególności:

- Zespół klasztorny Opactwa Cystersów w Sulejowie na Podklasztorzu,
- Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu,
- Śladami Jarosława Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy.

Pomniki historii

Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej
Polskiej z dnia 22 października 2012 r. (poz. 1242)

MAPA „SULEJOWA – ZESPOŁU OPACTWA CYSTERSÓW”

Sulejów – zespół opactwa cystersów

LEGENDA

- granica pomnika historii i obszaru wpisanego do rejestru zabytków
- granica obwodu warownego opactwa
- budowle wpisane do rejestru zabytków
- odbudowany fragment zabudowań
- pozostałe budynki

1. kościół pw. Najświętszej Marii Panny i św. Tomasza Kantuarijskiego
2. kapitułarz
3. pozostałości pld. i zach. skrzydła klasztoru
4. arsenał
5. baszta Opacka
6. zabudowania gospodarcze
7. baszta Muzyczna
8. baszta bramna Krakowska
9. baszta Attykowa
10. baszta bramna Rycerska
11. pozostałości młyna
12. baszta Mauretańska
13. pozostałości dawnej plebanii
14. pozostałości dawnego palacu opackiego

0 50 100 m

Na listę pomników historii z terenu Powiatu Piotrkowskiego włączony został „Sulejów – zespół opactwa cystersów”.

Podstawą prawną włączenia na listę pomników historii jest Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1242) w sprawie uznania za pomnik historii „Sulejów – zespół opactwa cystersów”.

„Sulejów – zespół opactwa cystersów”.

Klasztor obronny z kościołem, zabudowaniami i ich relikdami oraz obwarowaniami i terenem dawnych ogrodów to jeden z bardziej nobliwych i najcenniejszych polskich zabytków o wysokiej randze artystycznej oraz wartościach historycznych i naukowych. Odznacza się autentycznością zabytkowej substancji i trwałością historycznego krajobrazu kulturowego. Obok Jędrzejowa, Koprzywnicy i Wąchocka, należy do grupy dwunastowiecznych małopolskich opactw będących bezpośrednimi filiami francuskiego klasztoru cysterskiego w Morimond, założonych prawdopodobnie w związku z planowanymi akcjami misyjnymi na Rusi. Sulejów jest jedynym cysterskim opactwem warownym na terenie Polski z tak dobrze zachowanymi i silnie rozwiniętymi klasztorowymi obwarowaniami późnośredniowiecznymi. Szczególną wartość artystyczną przedstawia kościół klasztorny pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny i św. Tomasza Kantuarijskiego. Świątynia ta obrazuje przełom epok w historii sztuki, jest bowiem doskonałym przykładem przejścia stylu późnoromańskiego, utrwalonego w detalu architektonicznym i rzeźbie w styl wczesnogotycki, przejawiający się w zastosowaniu sklepienia krzyżowo-żebrowego. Surowe i skromne wnętrza kościoła znakomicie uzupełniają nowożytny marmurowy i alabastrowy ołtarz, prospekt organowy, ambona i stalle.

Dziedzictwo kultury niematerialnej

Oprócz zabytków, dzieł sztuki i kolekcji cennych eksponatów bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego jest także tradycja, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego zauważona została przez UNESCO, które w dniu 17 października 2003 r. uchwaliło Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Dz. U. 2011 nr 172 poz. 1018). Na potrzeby Konwencji opracowano spójną definicję niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która brzmi:

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.

Do niematerialnego dziedzictwa kulturowego zaliczamy w szczególności: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego; sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne; praktyki społeczno-kulturowe; wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym. Istotne dla Powiatu Piotrkowskiego jest odradzanie się piotrkowskiego podregionu kulturowego, który wyróżnia się m.in. odrębnym strojem ludowym, obyczajami, zwyczajami. Mieszkańcy obszaru powiatu kultywują swoje tradycje oraz wykazują dbałość o zachowanie tożsamości regionalnej m.in. układania kwiatowych kobierców w Święto Bożego Ciała w Wolborzu. Ponadto duże znaczenie dla obszaru Powiatu Piotrkowskiego mają również wartości niematerialne w postaci: zespołów ludowych, twórców, rzemiosła oraz produktów lokalnych.

Utożsamianie mieszkańców powiatu z kulturą regionu silnie podnoszą organizowane wydarzenia kulturowo - folklorystyczne. Takie jak:

- Konkurs Piosenki patriotycznej “Spiewajmy dla Niepodległej”;
- Powiatowy Przegląd Zespołów Ludowych i Śpiewaczy;
- Jarmark Cysterski- Powiatowe Obchody Świętojańskie;
- Dożynki Powiatowe;
- Dożynki Gminne;
- Powiatowy Konkurs Fotograficzny;
- Powiatowy Konkurs Wieńców Dożynkowych;
- Plener malarski;
- Konkurs Smaki Powiatu Piotrkowskiego.

Na terenie Powiatu Piotrkowskiego działają także lokalne grupy działania: Stowarzyszenie Dolina Pilicy i Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "BUD-UJ RAZEM", których działalność skupia się na dążeniu do poprawy jakości życia mieszkańców na obszarze ich działania, a także ich aktywizacji i rozwoju. Ponadto organizacje te organizują i finansują szkolenia, warsztaty, konkursy, imprezy kulturalne i wystawy służące promocji regionu i jego tożsamości kulturowej oraz podtrzymywaniu i upowszechnianiu tradycji i kultury regionu. Jako wartości niematerialne uznawane są również produkty produktów lokalne Ziemi Piotrkowskiej, które promowane są poprzez organizowany m.in. Konkurs kulinarny Smaki Powiatu Piotrkowskiego.

Na Listę Produktów Tradycyjnych z terenu Powiatu Piotrkowskiego w kategorii produkty mięsne wpisana została „Gęś owsiana z Bogusławic” - wpisana 18 lutego 2008 r. i „Kiełbasa bilska” - wpisana 14 maja 2013 r.

W dniu 27 marca 2020 roku na Listę Produktów Tradycyjnych został wpisany w kategorii: Miody: „Piotrkowski miód wielokwiatowy”. Nazwa piotrkowskiego miodu wielokwiatowego wywodzi się od miejsca jego wyrobu. Pozyskiwany jest metodami, które nie zmieniły się od wieków. Pasieki na terenie Powiatu Piotrkowskiego nie są bardzo liczne, z powodu braku odpowiedniej ilości pożytku dla pszczoł. Ograniczona produkcja, czyni Piotrkowski miód wielokwiatowy jeszcze bardziej wyjątkowym.

Na terenie powiatu jest wielu producentów lokalnych, którzy prowadzą sprzedaż wyrobów własnych jak np. miody (z gm. Wolbórz, Rozprza, Gorzkowice) sery z mleka krowiego (z gm. Sulejów), biała kaszanka (z gm. Czarnocin), naturalne produkty wyprodukowane na bazie warzyw i owoców z własnych upraw (z gm. Czarnocin), tradycyjne wyroby wędliniarskie (z gm. Grabica, Rozprza, Moszczenica), słodycze – krówki i czekolady (z gm. Rozprza i Czarnocin). Podejmowane są działania zmierzające do zachęcania producentów do rejestracji swoich wyrobów, a lokalne produkty Ziemi Piotrkowskiej wykorzystywane są do promocji Powiatu Piotrkowskiego na arenie krajowej i międzynarodowej.

Powiat Piotrkowski ma wielu lokalnych artystów, którzy posiadających bogatą działalność artystyczną. Działalność artystyczną prowadzą:

- twórczość literacka: prof. E. Alfred Mierzwa, Piotr Just, Leszek Filipek, Nina Bąkowska – Stępnicka, (gm. Grabica), Zofia Kozal, Henryka Stawiana (gm. Czarnocin); Andrzej Nitek (gm. Moszczenica), Joanna Sobutkowska, Danuta Stepień (gm. Wola Krzysztoporska);
- elementy strojów ludowych i wystroju - Janina Grzanek, Pani Zofia Czyżewska, Patrycja Rudzińska, Anita Szcześniewska, Maria Panufnik, Teresa Frączkowska (gm. Czarnocin); Koło Gospodyń Wiejskich (Wolbórz), Krystyna Wieczorek (Lubiaszów – gm. Wolbórz); Zofia Mierzwa (Twarda – gm. Aleksandrów);
- kowalstwo - Bogdan Krajewski, Władysław Deka (gm. Czarnocin);
- kowalstwo Ryszard Czekalski (gm. Moszczenica – Rękoraj);
- rzeźbiarstwo w drewnie – Jan Milczarek (Biała – gm. Sulejów), Stefan Piekarcz (Sulejów); Zdzisław Słomka (Taraska);
- rymarstwo – Bogdan Mierzejewski (Wolbórz).

Na terenie Powiatu Piotrkowskiego działa kilka zespołów i kapel ludowych, do których należą m.in.: Grabiczanie, Choberki (gm. Grabica), Koraliki, Zespół Ludowa Biesiada z Czarnocina (gm. Czarnocin), kapela ludowa Tkacze, Zespół Jacy Tacy Moszczeniacy, Kapela Podwórkowa Tolka Gałązki (gm. Moszczenica), Zespół Piesni i Tańca Gorzkowiczanie (gm. Gorzkowice), Zespół Ludowy Piliczenie (gm. Sulejów), Zespół Ludowy Ziemi Piotrkowskiej PIOTRKOWIANIE, Zespół spod Białej Góry (gm. Aleksandrów), Zespół Sami Swoi (gm. Rozprza). Powiat Piotrkowski może także poszczycić się działalnością Orkiestr Dętych: Młodzieżowa Orkiestra Dęta przy Urzędzie Gminy Czarnocin, Młodzieżowa Orkiestra Dęta w Grabicy, "Hosanna" Schola Dziecięca – Młodzieżowa, Gminna Orkiestra Dęta Gorzkowice, Orkiestra OSP w Ręcznie, Marszowo Koncertowa Orkiestra w Milejowie, Kasztelania Swing Band, Orkiestra Dęta OSP w Witowie, Orkiestra Gomulin, Orkiestra Dęta OSP w Bogdanowie, Orkiestra Dęta OSP Żarnowica, Orkiestra Dęta OSP Wolbórz, Chór Cantate Deo, Orkiestra Dęta OSP w Srocku. Na terenie Powiatu Piotrkowskiego cały czas żywe jest przekazywanie lokalnych legend do których należą m.in.: Legenda Zamku Gorzkowickiego, Bohaterska Wdowa, Legenda o powstaniu kościoła w Sulejowie Podklasztorzu, Ukryty Skarb Cystersów i tajemnicze lochy, Legenda o pająku trucicielu, Dobrej wodzie, Ukrytych skarbach, Prawie szlacheckim.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE POWIATU PIOTRKOWSKIEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

W celu oceny stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Piotrkowskiego posłużono się popularną techniką analizy, mianowicie analizą SWOT. Nazwa SWOT to pierwsze litery wyrazów określających cztery kategorie czynników strategicznych: „S” – strenghts, czyli mocne strony, „W” – weaknesses, czyli słabe strony oraz „O” – opportunities, czyli szanse i „T” – threats, czyli zagrożenia. Z założenia mocne i słabe strony należą do czynników wewnętrznych, a szanse i zagrożenia do zewnętrznych. Wskazanie powyższych czynników następuje poprzez analizę i ocenę stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony oraz realizowanej przez powiat polityki rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego. Jest to niezwykle pomocne przy określaniu priorytetów dla powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Przy tworzeniu analizy pod uwagę wzięto zachowania zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - bogata historia obszaru, wysoka kultura niematerialna - tradycje regionu, tradycje kulinarne, przekazywanie wielu legend, - zabytki wysokiej rangi - zespół pałacowo-parkowy w Wolborzu, Opactwo Cystersów w Sulejowie i Norbertanów w Witowie, dwory, pałace, zespoły pałacowo – parkowe, cenne kapliczki oraz cmentarze, - zachowane obiekty sakralne o wysokiej randze i wartości kulturowej, - występowanie pomnika historii „Sulejów – zespół opactwa cystersów”, - atrakcyjny obraz przyrodniczo-kulturowy obszaru Powiatu Piotrkowskiego, - bogata historia powiatu, - aktywnie działające na terenie powiatu instytucje, organizacje i stowarzyszenia zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa materialnego, prowadzeniem skansenów oraz muzeów, - duża liczba organizowanych wydarzeń o charakterze kulturalnym: przeglądy, konkursy, wydarzenia, plenery malarskie, - położenie powiatu w centralnej części województwa łódzkiego. 	<ul style="list-style-type: none"> - zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, - niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia, - niewystarczające środki finansowe w budżecie powiatu na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, - znikome zainteresowanie młodego pokolenia dziedzictwem kulturowym- którego rezultatem jest braku przekazu międzypokoleniowego, - niewystarczająca promocja zabytków oraz ich wykorzystanie do celów turystycznych czy edukacyjnych, - brak ogólnej informacji o obiektach zabytkowych znajdujących się na terenie Powiatu Piotrkowskiego, - trudności finansowe właścicieli zabytków, brak dostatecznego, jednolitego i kompleksowego oznakowania atrakcji kulturowych na terenie powiatu Piotrkowskiego.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> -możliwość aplikowania o zewnętrzne środki na zachowanie dziedzictwa kulturowego (m. in. fundusze europejskie, środki z budżetu państwa i samorządu województwa), - rozwój inicjatyw lokalnych i inicjatyw organizacji pozarządowych podejmujących działania na rzecz ochrony zabytków i promowania wartości kulturowych powiatu, - pozytywna rola parafii w dziedzinie ochrony zabytków, - wykorzystywanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne, - wykorzystywanie zasobów dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w promocji powiatu i rozwoju turystyki, - współpraca władz powiatu i gmin w zakresie włączania ochrony zabytków w sferę rozwoju lokalnego, - systematyczna rewaloryzacja i rewitalizacja obiektów architektury zabytkowej, - możliwość wykorzystania technologii cyfrowych w celu promowania i udostępnienia zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez aplikacje mobilne, - wdrażanie projektów edukacyjnych i promocyjnych zwiększających świadomość społeczną w zakresie ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego. 	<ul style="list-style-type: none"> - niska świadomość mieszkańców powiatu w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących powiat, - jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat jego gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie poprzez pryzmat jego wartości historycznych i zabytkowych, - niestabilność i luki legislacyjne zarówno w sferze finansowej, jak też ochrony zabytków oraz obiektów zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków, - samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, - niedostosowanie sposobu użytkowania obiektów zabytkowych do ich charakteru, - niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewitalizację obiektów i obszarów zabytkowych, - brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki, - utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków, - bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, brak Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami dla gm. Aleksandrów, gm. Czarnocin, gm. Grabica, gm. Ręczno, gm. Rozprza, gm. Wola Krzysztoporska.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I KIERUNKI DZIAŁAŃ.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 87 wskazuje cele programów opieki nad zabytkami. Programy opieki nad zabytkami mają na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Spśród celów określonych w art. 87 ustawy, jako główne dla realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026 przyjęto następujące cele:

- I. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- II. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- III. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych.

Realizacja wyżej wymienionych celów odbywać się będzie poprzez następujące działania:

I. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:

Kierunek działania	Zadania
Działania związane z ochroną zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> - umieszczanie przez Starostę w porozumieniu z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na obiekcie zabytkowym nieruchomym, wpisanym do rejestru zabytków, znaku informującego o tym, że zabytek ten podlega ochronie, - ustanawianie przez Starostę na wniosek Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, - wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków, wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej, pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków, - opracowywanie Gminnych Planów Opieki nad Zabytkami w gminach powiatu, - opracowywanie i aktualizacja planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla obszarów gmin,⁴ - zapewnienie bezpiecznego użytkowania zabytków w razie wystąpienia czynników zewnętrznych oddziałujących na obiekt, związanych z działaniem człowieka lub sił natury, takich jak: wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, pożary lub powodzie, w wyniku których następuje uszkodzenie zabytków, - zabezpieczenie obiektów zabytkowych pod względem ochrony przeciwpożarowej oraz wyposażenie w zabezpieczenia antywłamaniowe, - pomieszczenia w obiektach zabytkowych wyposażać w niezbędne zabezpieczenia przeciwpożarowe w tym podręczny sprzęt gaśniczy.
Rewitalizacja obiektów zabytkowych.	- zabezpieczenie w budżecie Powiatu Piotrkowskiego środków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków niebędących własnością powiatu,

	<ul style="list-style-type: none"> - udzielanie na wnioski zainteresowanych podmiotów dotacji z budżetu powiatu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, co wpłynie na zahamowanie procesu degradacji zabytków i na poprawę ich stanu zachowania, - kontynuacja prowadzenia prac remontowo-budowlanych oraz konserwatorskich przy obiektach zabytkowych nieruchomości, będących własnością powiatu, - zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; - korzystanie z nich w sposób zapewniający trwałe zachowanie ich wartości, - pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków, - stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym.
--	--

II. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego:

Kierunek działania	Zadania
Edukacja i podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie działalności edukacyjnej poprzez współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami, popularyzującą ochronę zabytków, kulturę, regionalne tradycje, - upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w placówkach oświatowych m. in. poprzez: wprowadzanie zagadnień opieki nad zabytkami i historii regionu do zajęć szkolnych poprzez organizowanie lekcji popularyzujących historię powiatu oraz zabytki znajdujące się na jego terenie, - organizacja konkursów poszerzających wiedzę uczniów w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony oraz walorów Powiatu Piotrkowskiego; organizację szkoleń, prelekcji, spotkań informacyjnych na temat dziedzictwa kulturowego.
Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu.	<ul style="list-style-type: none"> - utrzymywanie istniejących i wytyczenie nowych szlaków turystycznych, pieszych, wodnych, konnych, kulturowych, których atrakcją są obiekty zabytkowe z terenu powiatu i regionu, - podejmowanie działań promocyjnych na rzecz najcenniejszych i najciekawszych zabytków powiatu m. in. poprzez promocję pomnika historii „Sulejów – zespół opactwa cystersów” oraz obszarów/obiektów reprezentatywnych dla powiatu, - wydawanie i rozpowszechnianie materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie oraz wspieranie wydawania niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (katalogów, przewodników, albumów, widokówek, kalendarzy i innych wydawnictw prezentujących środowisko kulturowe powiatu, - kształtowanie wizerunku Powiatu Piotrkowskiego jako obszaru o unikatowym dziedzictwie kulturowym, - upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, a także o jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu, FB PowiatPiotrkowski, gmin powiatu oraz w innych dostępnych środkach masowego przekazu, - nagłaśnianie i informowanie lokalnej społeczności o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego, - wykorzystania technologii cyfrowych w celu promowania i udostępnienia zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez aplikację mobilną Powiatu Piotrkowskiego, - zamieszczenie na stronie internetowej Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026, - współpraca z mediami i innymi podmiotami w celu promocji zabytków oraz upowszechniania działań związanych z opieką na zabytkami, - odpowiednie oznakowanie i wyeksponowanie zabytków m.in. poprzez umieszczanie tablic informacyjnych, udostępnianie powiatowego i gminnych programów opieki nad zabytkami na stronach internetowych samorządów lokalnych, iluminację zabytków.

III. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych:

Kierunek działania	Zadnia
Wykorzystanie walorów obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego jako czynnika wpływającego na rozwój powiatu.	<ul style="list-style-type: none"> -organizacja wydarzeń z wykorzystaniem walorów obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego, - wspieranie organizacji spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków, - organizacja wydarzeń z zakresu kultury propagujących historię i tradycję o charakterze ponadgminnym oraz upowszechnianie kultury w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, - wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu ochronę zabytków, wspieranie działań oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków, - wzbudzanie zainteresowania kulturą, historią powiatu i regionu oraz lokalną tradycją m.in. poprzez: organizację i współorganizację festynów, festiwali, cyklicznych imprez folklorystycznych kultywujących tradycję i budujących lokalną tożsamość, - organizowanie konkursów fotograficznych o lokalnym temacie przewodnim.
Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć popularyzujących atrakcyjność zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> - obejmowanie patronatem Starosty Powiatu Piotrkowskiego działań na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego powiatu, - wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m.in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, przystani żeglarskich itp.; związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej, - promocja turystyczna powiatu oraz współtworzenie odpowiedniej infrastruktury m.in. poprzez umieszczenie na stronie internetowej powiatu opracowanej mapy z zaznaczonymi najciekawszymi i najcenniejszymi zabytkami, muzeami, szlakami; utworzenie parków kulturowych, podejmowanie działań na rzecz tworzenia i znakowania szlaków kulturowych, turystycznych, pieszych i wodnych; wydawanie katalogów, przewodników, albumów i kalendarzy prezentujących zabytki i środowisko kulturowe w powiecie, - podejmowanie działań zachęcających do poszukiwania elementów dziedzictwa niematerialnego, wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026.

Program realizowany będzie w celu osiągnięcia przyjętych w nim celów poprzez wykonanie wskazanych działań. Zakłada się, że działania wskazane w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- Instrumenty prawne i instytucjonalne. Wynikają w szczególności z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz pozostałych przepisów ustawowych. Ponadto realizacja Programu poprzez współpracę władz powiatu z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz innymi podmiotami i jednostkami samorządu terytorialnego, jak również współdziałanie władz powiatu z właścicielami i posiadaczami obiektów zabytkowych oraz szkołami i organizacjami pozarządowymi.
- Instrumenty finansowe. Finansowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ze środków publicznych m. in. poprzez: korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania oraz środków prywatnych m.in. środków osób fizycznych i prawnych, stowarzyszeń, fundacji, organizacji pozarządowych itp.
- Instrumenty społeczne – m. in. poprzez współdziałanie z organizacjami pozarządowymi/społecznymi, działania edukacyjno-promocyjne, edukację kulturową i wytworzenie w świadomości lokalnej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego.

- Instrumenty koordynacji: - m.in. poprzez realizację projektów i programów powiatu, dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu (np. strategia rozwoju, strategie promocji powiatu, programy ochrony środowiska przyrodniczego), współpracę z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- Instrumenty kontrolne – m. in. poprzez opracowywanie i aktualizacja powiatowej i gminnych ewidencji zabytków, ocenę stanu dziedzictwa kulturowego, prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu Opieki nad Zabytkami.

Podkreślić należy, że tylko konsekwentna i długofalowa polityka Powiatu Piotrkowskiego w zakresie opieki nad zabytkami daje szansę na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Podejmowane inwestycje, które będą miały na celu poprawę stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

VIII. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026.

Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje, że osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Podmiotami udzielającymi dotacje mogą być: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, wojewódzki konserwator zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa lub organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego mogą być pozyskane z:

1. środków publicznych:

- krajowych pochodzących z budżetu państwa, budżetu jednostek samorządu terytorialnego, dotacji celowych,
- zagranicznych pochodzących ze środków Unii Europejskiej.

2. środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek nieposiadających osobowości prawnej, organizacji, instytucji kościelnych).

Dotację celową na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa może otrzymać osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Zgodnie z treścią art. 76 ustawy o ochronie zabytków dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- 3) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku.

Wniosek o udzielenie dotacji, o której mowa w pkt 2 powyżej, wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art.77. ustawy wskazuje, że dotacja na prace konserwatorskie może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Zgodnie z treścią art. 78 ww. ustawy dotacja na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych. Natomiast jeżeli zabytek wpisany do rejestru posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku, gdy stan zachowania zabytku wpisanego do rejestru wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Poniżej wskazano orientacyjną listę instytucji umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedstawionym Programie.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Wsparcie finansowe z budżetu państwa pochodzi ze środków:

- Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.,
- Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych (wskazanych w poniższej tabeli),
- Wojewody Łódzkiego będących w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- budżetu samorządu województwa łódzkiego i jednostek samorządu terytorialnego,

- Funduszu Kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów),
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla założeń zieleni zabytkowej),
- funduszy od fundacji.

Źródła zagraniczne:

Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych:

- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego,
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
- Norweskiego Mechanizmu Finansowania,
- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 201 – 2020.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat, są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane między innymi przez jednostki samorządu terytorialnego.

Program	Cel programu
Ochrona zabytków	Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
Wspieranie działań muzealnych	Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.
Kultura ludowa i tradycyjna	Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów
Ochrona zabytków archeologicznych	Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.
Groby i cmentarze wojenne w kraju	Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.
Kultura cyfrowa	Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.
Infrastruktura kultury	Celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.
Infrastruktura szkolnictwa artystycznego	Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla procesu kształcenia artystycznego poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury szkół, placówek i uczelni artystycznych.

Infrastruktura domów kultury	Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów oraz ośrodków kultury, a także centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
Kultura Dostępna	Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej.
Rozwój sektorów kreatywnych	Celem programu jest wsparcie rozwoju polskich sektorów kultury i kreatywnych oraz wzmacnianie ich konkurencyjności na arenie międzynarodowej. Program obejmuje wszystkie branże kreatywne, jednak priorytet będą miały działania dedykowane sektorom wzornictwa, muzyki, gier wideo oraz nowych mediów.
Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży	Celem programu jest wspieranie wartościowych i w pełni profesjonalnych wydarzeń artystycznych o zasięgu regionalnym, krajowym, jak i międzynarodowym, powstających z myślą o dzieciach i młodzieży do 18 roku życia.
Narodowa Kolekcja Sztuki Współczesnej Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Celem programu jest tworzenie i rozwój reprezentatywnych, międzynarodowych kolekcji sztuki współczesnej o randze zbiorów narodowych, dla wzmocnienia system wystawienniczego i obszaru sztuk wizualnych w Polsce. Edukacja artystyczna Celem programu jest podnoszenie poziomu polskiej edukacji artystycznej poprzez wsparcie finansowe dla najciekawszych projektów, skierowanych do uczniów, studentów oraz absolwentów szkół i uczelni artystycznych.
Edukacja kulturalna	Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego.
Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.
Wspieranie archiwów, bibliotek i muzeów poza krajem	Strategicznym celem programu jest stworzenie możliwości efektywnej ochrony oraz zachowania polskiego dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, przy jednoczesnym popularyzowaniu wiedzy na temat tej spuścizny kulturowej, obejmującej dziedzictwo wytworzone, zgromadzone i przechowywane w Europie oraz innych częściach świata przez organizacje polonijne i emigracyjne.
Narodowy Fundusz Ochrony	Zabytków Istotą funkcjonowania państwowego fund [#]

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie przepisów ustawy ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w jego dyspozycji. Środki mogą zostać wykorzystane na pokrycie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków realizowanych w roku udzielenia dotacji, a także przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja). Beneficjentem może zostać osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego

W celu ratowania zabytków Sejmik Województwa Łódzkiego podjął Uchwałę Nr II/36/18 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO z dnia 18 grudnia 2018 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu określającego zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Zgodnie z treścią § 2 Regulaminu celem przyznania dotacji jest poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim i promowanie jego walorów wśród mieszkańców oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. Dotację celową można otrzymać na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, ruchomym lub archeologicznym, określonym w art. 6 ust. 1 pkt 1, 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria:

- jest wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego,
- znajduje się na stałe w granicach administracyjnych województwa łódzkiego,
- posiada duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznej, naukowej lub artystycznej oraz dostępności na potrzeby społeczne, turystyczne, kulturalne lub edukacyjne. O dotację może wnioskować każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dysponuje programami: „Wolontariat dla dziedzictwa”, „Zabytkomania” „Zabytek zadbany” - Konkurs polega na upowszechnianiu dobrych wzorów zagospodarowania i utrzymania obiektów poprzez prawidłowe wykonywanie prac restauratorskich i konserwatorskich.

Fundusz Kościelny w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki)

Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Środki finansowe mogą być przyznane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.,

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z Funduszy Unii Europejskiej. Pozyskiwanie środków finansowych na zadania inwestycyjne jest również możliwe ze źródeł zewnętrznych. Możliwość współfinansowania działań obejmujących zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii, jak również zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, istnieje ze środków finansowych Unii Europejskiej.

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego ze źródeł zagranicznych pozaunijnych. Dofinansowanie zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego możliwe jest w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Fundusze norweskie i EOG są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Islandię, Liechtenstein oraz Norwegię Polsce i innym państwom członkowskim Unii Europejskiej.

Ulgi podatkowe.

Formą pomocy finansowej dla właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków jest system ulg podatkowych:

- na podstawie art. 4., ust. 1., pkt. 9., lit. c i d Ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. z 2021 r., poz. 1043 t.j.) zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz gdy zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków;
- na podstawie art. 7, ust. 1, pkt. 6 Ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 1452 ze zm.) zwalnia się od podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

X. PODSUMOWANIE

Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023 - 2026 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych. Ważnym elementem przyjętego dokumentu jest rozwój i promocja walorów turystycznych powiatu, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Przyjęty dokument akcentuje rolę powiatu w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej - właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych powiatu, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.